

R I I G I K O G U

9. istungjärk. **Protokoll nr. 196 (12).** 1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra kinnitamine. — 2. Abieluseaduse ja abieluasjade kohtupidamise korra maksmapanemise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 3. Wäljaspool linnasid ja alewid asuwate kinniswarade hindamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 4. Maakonna omawalitustele antud 100.000.000 margalise laenu muutmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 5. Õpetajate palgaseaduse muutmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 6. Maakonna ja linna koolinõunikude määruse muutmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 7. Tartu ülikooli õpejõudude ja eripalgaliste ametnikkude palgaseadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 8. Weneaegiste pensionäride toetamise seaduse muutmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 9. Wäeteenistuse kohustuse määrustiku artikkel 19. täiendamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 10. Kaubandusseaduse § 182 muutmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 11. Petseri linna elektrijaama jaoks maa wõõrandamise määruse tühistamise seadus — I lugemisel. Wastu wõetud — 12. Wabadussõjast osawõtnud sõjawäelaste autasuseadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 13. Seaduseelnõu linnawolikogude wolituste tähtaja muutmise kohta — I lugemisel. Tagasi lükatud. — 14. Seaduseelnõu põllutööliste tööaja ja palgatingimiste kohta 1923/1924 põllumajandusaasta peale — I lugemisel. Tagasi lükatud.

Riigikogu koosolek 8. weebruaril 1923 a. kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 88 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**, pärast abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**, pärast abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **Joh. Kukk**, sõjaminister **J. Soots**, põllutöminister **B. Rostfeldt**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, haridusminister **A. Weiderman**.

Koosolek algab kell 5.15 min.

1. Päewakorra kinnitamine. Juhataja **K. Wirma**: Päewakorra kohta sõna ei soowita, loen päewakorra wastu wõetuks.

2. Abieluseaduse ja abieluasjade kohtupidamise korra maksmapanemise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada abieluseaduse ja abieluasjade kohtupidamise korra maksmapanemise seaduse lõpulikku teksti järgmise parandusega: lugeda § 5 rida 1: „§§ 3 ja 4 põhjal“; asemel „Käesolewa seaduse §§ 3 ja 4 põhjal.“

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on käesolew seadus wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

3. Wäljaspool linnasid ja alewid asuwate kinniswarade hindamise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada wäljaspool linnasid ja alewid asuwate kinniswarade hindamise seaduse lõpulikku teksti järgmiste parandustega: Lugeda § 1 rida 9:

„metsa seadustik“ asemel „Metsaseadustik“ § 1 rida 11: „ka nende“ asemel — „ka peale nende“ ning igalpool, kus selles seaduses on tarwitatud sõna „sõjawäe“ wõi „sõjawägede“, wõtta tarwitusele „kaitsewäe“ ning „kaitsewägede“ jne.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Lugeda § 5 rida 2: „maakohtadesse“ asemel „raioonidesse“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Lugeda § 6 rida 1: „maakohas“ asemel „raionis“ ja selles samas paragrahwis rida 1 ja 2 „puuseltsidest“ asemel „puusortidest“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Lugeda § 7 rida 3: „üksikute maakohdade jaoks“ asemel „üksikutele raioonidele“, ja samas paragrahwis rida 8: lugeda „igas maakohas“ asemel „igas raioonis“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 8 rida 7: „sisseantawa“ asemel lugeda „esitatawa“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 9 rida 6: „mitte soodsad“ asemel lugeda „ebasoodsad“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 11 rida 1: „hoonete tulukus“ asemel lugeda „Tulukus hoonetest“; sealsamas rida 2: „Niisama“ asemel lugeda „samuti“; sealsamas rida 6: „Sellesamas“ asemel lugeda „samas“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 16 rida 3 ja 4: lugeda „ehk“ asemel „wõi“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 18 märkus, rida 1: lugeda „ehk“ asemel „wõi“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 19 p. d rida 1: lugeda „äraotsustamine“ asemel „otsustamine“; § 20 p. e rida 1: lugeda „maakohdadesse“ asemel „raioonidesse“; sealsamas p. e rida 4: lugeda „ehk“ asemel „wõi“; sealsamas p. f rida 2: lugeda „sisseantud“ asemel „esitatud“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 23 rida 5: heita wälja sõna „wälja“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 25 rida 10: lugeda „jäetud saada“ asemel „jääda“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 26 rida 2: heita wälja sõna „wälja“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 29 rida 2: heita wälja sõna „kätte“; sealsamas rida 5: lugeda „komisjonidelt“ asemele „komiteedelt“; sealsamas rida 6: lugeda „komitee“ asemele „peakomitee“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 32 rida 2 ja 3: lugeda „üleüldiseid juhtnõõrisid“ asemel „üldiseid juhtnõõre“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on kõik parandused otsustatud ja käesolew seadus wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Maakonna omavalitsustele antud 100.000.000 margalise laenu muutmise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinditada „Maakonna omavalitsustele antud 100.000.000 margalise laenu muutmise seaduse“ lõpulikku teksti ilma ühegi paranduseta, nii nagu see Riigikogu poolt III lugemisel wastu on wõetud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on III päewakorrapunkt läbi.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. Õpetajate palgaseaduse muutmise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Õpetajate palgaseaduse muutmise seaduse“ lõpulikku teksti järgmistel parandustega: § 2 juures olevates tabelites astet tähendamise kohal lugeda igalpool „aste“ ja sealsamas 2. märkuses lugeda sõnade „peale selle paragrahwi märkuses 1 tähendatud õpetajate“ asemele „välja arvatud selle paragrahwi märkuses 1 tähendatud õpetajad“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandused on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 12 lugeda sõna „selles“ asemel „käs o l e w a s“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega vastu võetud. Sellega on käesolew seadus vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Maakonna ja linna koolinõunikku määruse muutmise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „maakonna ja linna koolinõunikku määruse muutmise seaduse lõpulikku teksti ilma ühegi paranduseta, nii nagu see Riigikogu poolt III lugemisel vastu on võetud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu võetud. Sellega on seadus vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Tartu ülikooli õpejõudude ja eripalgaliste ametnikkude palgaseadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Tartu ülikooli õpe-

jõudude ja eripalgaliste ametnikkude palgaseaduse“ lõpulikku teksti järgmise parandusega: § 9: lugeda sõna „selles“ asemel „käs o l e w a s“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu võetud. Sellega on seadus vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

8. Weneaegiste pensionäride toetamise seaduse muutmise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Weneaegiste pensionäride toetamise seaduse muutmise seaduse“ lõpulikku teksti järgmistel parandustega:

1) nimetada seda seadust „Weneaegsete pensionäride toetamise seaduse muutmise seadus“ ja tarwitada igalpool selle seaduse tekstis „weneaegiste“ asemel „weneaegsete“ ning „toetamise seaduse“ asemel „toetamise seadus“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **A. Anderkopp**: § 4-das on kaks parandust, nimelt (loeb): § 4 rida 1: Selle seaduse, p. o. nimetatud seaduse; ja § 4 märkus 2, rida 2: jääb töö-hoolekandeministri hooleks, p. o. kuulub töö-hoolekandeministrile.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **A. Anderkopp**: Järgmine parandus on § 5, rida 1 (loeb): „Selle seaduse põhjal toetusraha saamise õiguslised on ainult“, p. o. „Toetusraha saamise õiguslised selle seaduse põhjal on ainult“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega vastu võetud. Sellega on käesolew seadus vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

9. Wäeteenistuse kohustuse määrustiku art. 19 täiendamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Wäeteenistuse kohustuse määrustiku art. 19 täiendamise seaduse“ lõpulikku teksti ilma ühegi parandusega, nii nagu see Riigikogu poolt 3-dal lugemisel vastu on võetud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu võetud. Sellega on käesolew seadus vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

10. Kaubandusseaduse § 182 muutmise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Kaubandusseaduse § 182 muutmise seaduse“ lõpulikku teksti järgmise parandusega: rida 6: „Lindesnesi“ p. o. „Lindesnäsä“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu võetud. Sellega on käesolew seadus vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

11. Petseri linna elektriijaama jaoks määramise määruse tühistamise seadus — I lugemisel.

Üldise komisjoni aruandja **M. Neps**: Omal ajal, nimelt 1920 aastal on Wabariigi Walitsus § 12-a. põhjal seaduse wälja andnud, millega wõõrandati Uue-Putõrka külast 3 tiinu maad Petseri linnale elektriijaama ehitamiseks. Wahepeal on aga selgunud, et Petseri linn ei mõtlegi elektriijaama ehitama hakata ja sellepärast ka seda maad tarwis ei ole. Sel põhjusel on see seadus täitsa asjata ja Wabariigi Walitsus on esinenud seaduseelnõuga nimetatud 1920 a. seadust ära muuta. Üldine komisjon on selle seisukohaga ühinenud ja teeb ettepaneku seda seadust I lugemisel vastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus I lugemisel vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

12. Wabadussõjast osawõtnud sõjawäelaste autasu-seadus — I lugemisel.

Wastawa erikomisjoni aruandja **A. Kerem**: Austatud Riigikogu liikmed! Käesolew seadus on juba teist puhku Riigikogu päewakorras. Esimene redaktsioon kandis pealkirja „Wabadussõjast osawõtnud kõrgematele sõjawäelastele autasuandmise seadus“. Selles redaktsioonis ei leidnud seadus Riigikogu enamuse poolehoidu ja anti komisjoni, see sündis läinud suwe keskel. Komisjon on seisukohti uuesti läbi kaalunud ja leidnud, et oleks kohane autasu-seadust mitte nii kitsalt wõtta, nagu ta kawatsetud oli. Käesolew seadus laiendab autasu saamise wõimalust kõikide wabadusristi kawaleeride peale, sellepeale waatamata, kas see rist on saadud sõjaliste teenete, wõi sõjalise wahwuse eest. Selle tagajärjel kaswas ka autasusaajate arw märksa ja normid, mis olid esimeses seaduses ette nähtud — esimese seaduse alla oleks umbes 50—60 isikut kuulunud, kuna uue seaduse alla umbes 1.800 inimest kuulub — neid normisid tuli märksa muuta ja rewideerimise alla wõtta.

Seaduses on autasuandmine kolme pealliiki jaotatud. Esimeses liigis oleks endine wägede ülemjuhataja ja tema staabiülem, kelle autasu seadus üksikasjaliselt ette ära näeb. Teises liigis sõjawäe kõrgemad juhid, kellele seaduses ettenähtud piirides Wabariigi Walitsus autasu määrab. Kolmandasse liiki kuuluksid kõik wabadusristi kawaleerid, kes esimese ja teise liigi alla ei kuulu. Selles liigis määratakse autasu seaduses ettenähtud normide alusel teenistusastme kohaselt.

Ühtlasi on ka autasu laiendatud nende wabadussõja kangelaste peale, kes wabadussõja kestel surma on saanud ehk surnud.

Komisjoni nimel teen ettepaneku nendel alustel kokkuseatud seadust esimesel lugemisel vastu wõtta.

J. Wain (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Sõdade ajal, eriti siis, kui nende pidamine raskeks läheb, on riigiwalitsuste

poolt alati lubadusi wälja antud, kuid nende täitmise juures selgub, et lubadused on antud kergemeelselt, ilma et neid täita tahetaks. Kui aga tarwilikuks peetakse lubadustega kedagi meelitada, siis peaks arwama, et seda ei ole waja teha arenenud inimeste suhtes, pooleski mitte nende suhtes, kes omale wäeteenistuse elukutseks on walinud. Niisama kui iga teise töö juurde kutsetööline läheb, nii on täitsa loomulik, et inimene, kes sõjapidamise enesele elukutseks walis, sõja puhul wäljas on, olgugi, et see töö hädaohtudega seotud.

Kui aga lubadusi anti, ja kui neid täitmata jäetakse, siis eestkätt suurte hulka kohta, keda eriti õhutama pidi. Nii nägime, et näituseks Põhja-Ameerika Ühisriikides soldatid Euroopast koju tulles uulitsarahutusteni minema pidid, sest et ei olnud tööd leida, ei olnud toetust riigi käest saada, ei olnud ka neid eluwõimalusi, mis enne sõda neile ülespidamist annud. Samuti anti kerge käega lubadusi Inglismaal ilmasõja ajal, kus igale sõjast osawõtjale lubati perekonnamaja üles ehitada, missuguse lubaduse täitmine lubaduse andmisest palju raskem oli ja inimeste meeolu kujunes muidugi ka ühenduses selle lubaduse mittetäitmisega.

Meil Eestis anti lubadusi nii ütelda käisest puistates. Teenistuskohad pidid sõjast osawõtjatele alles seisma, uued kohad lubati eestkätt sõjast osawõtjatele anda, pension pidi loomulikult järgnema neile, kes sõjas tööjõu kaotawad, Peale selle lubati weel maad.

On üks tasumise tarwidus nimelt sel puhul, kui inimene sõjaga seotult oma warandusest suure osa kaotama peab, olgu, et sõtta minnes kõik ripakile jääb ja laiali kantud saab, olgu, et kellegi warandused sõja tallermaale jääwad ja seal häwitatud saawad. Kuid nendegi kahjude tasumise juures aetakse poliitilisi sihte taga. Nii seotakse Prantsusmaal sõjakahjude tasumist üksikutele isikutele Saksamaalt heakstegemismaksu kätte saamisega, järjekult tarwitatakse inimese õigust kahjutasu peale agitatsiooni abinõuks teise rahwa wastu.

Seda seadust, mis nüüd komisjonist Riigikogu pleenumisse jõudis, ei ole järjekult tarwis mingisuguste lubaduste täitmiseks, sest elukutselised sõjawäelased olid kohustatud ilma ergutuseta oma kutsetööle minema. Meil ei ole ka kohustusi nende wastu, kui warandust kaotajate

wastu, sest kui nad warandusi kaotasid, siis Wenemaal ja sealsete poliitiliste sündmuste tõttu. Nii on meie käed wabad ühte wõi teist wiisi talitada. Sellepärast tuleb selles seaduses awalikuks walitsuse rühmade soow autasuks anda 55 miljonit ja 60 talu, soow neile anda, kel on, neid rahalisest abist ja maast ilma jätta, kel seda kõige enam tarwis.

Kuid tahetawat Eestiga siduda isikuid, kes siia sattusid sündmuste keerises, kes wõiks muidu meilt jälle ära minna. Aga kas Teie, mu härrad, nende meeolu ka nii suure hoolega jälgite, kes ikka siin on olnud? Kas kohad hoiti alles? Kas demobiliseeritud sõdurid olid eesõigustatud kohtade saamisel? Kas tööjõu ehk toitja kaotajad on pensioni-seaduse läbi rahuldatud. Normaalsid talusid jätkub 20 tuhandele, aga eesliini sõdurid on üksi enam kui kaks kord nii palju. Ja nüüd warustatakse maaga neid, kellel seda pooleski nii waja pole, kui maatoõlisel.

Kõik, niihästi rahaga kui maaga warustamine seotakse wabadusriistidega. Wabadusriistide andmine on sõjaministeeriumi poolt määratud ametnikkude käes olnud. Kui meie aga sama ministeeriumi ametnikkude kirjutusi loeme, siis näeme, et toodaks wäga palju wäärnähtusi ette. Need wäärnähtused leiawad eestkätt käsitamist „Walwe“ weergudel, „demobiliseeritud sõjawäelaste liidu“ häälekandja weergudel. Kui ma ütlesin, et sõjaministeeriumi ametnikud ristijagajad on, siis kordan weel, et sellesama ministeeriumi ametnikud seda asja „Walwes“ arutawad. „Walwe“ ei saa mitte toimetatud ilmast kokkutulnud inimeste poolt, waid sõjaministeerium toimetab teda ise, olgu tema kirjutajad teenistuses ehk demobiliseeritud. Kõik need intriigid ja paljastused annawad härra Sootsi ministeeriumi psühholoogiast tunnistust. Ristide andmise wiis mõistetakse hukka: saajate teened olla vähemad, kui mitmegi ilmajäänute teened.

See ristide jagamine, mis niiwõrd suur wastuwaidlemist leiab, mille kohta siit kõnetoolilt ka parempoolsed on eitawalt esinenud, on siis maa- ja rahasaamisel aluseks. Kuid selle seadusega on niikaugele saadud, et maasaamisel enam ei ole maaseaduses nimetatud iseäraline wahwus mõõdupuuks; § 3 märkuses loeme, et maasaajad jagunewad kolme järku: esiteks rea- wõi riwialal suuremate wäeüksuste juhid; teiseks staapide ametnikud

ja kolmandaks walitsuste ülemad. Warustada II ja III järgus nimetatud isikuid wahwuse eest wabadussõjastidega, wõib ainult siis, kui seda enesele ülesandeks tehakse. Mis puutub langenud sõduritesse, siis on nende nimetamine selle seaduse juures katse seda seadust ilustada; nende omaksed wõiwad normaaltalu saada maa-seaduse järele. Meie waatame seljata-gust teenistust sõjaministeeriumis, eriti warustuse alal samasugusena, nagu teenis-tust igas tsiwiil asutuses, kus riigirajamise puhul teatawad ametnikud wäga pika töö-päewaga pidid töötama. Sellepärast ei saa meie sarnast tsiwiil iseloomuga sõja-wäelaste töö wäljatõstmist teiste tsiwiil töötajate seast mitte ajakohaseks tunnista-tada; see on kahjulik nähtus.

Neist seisukohtadest wälja minnes ei saa meie käesolewa seaduseelnõu poolt olla. Ma ei rääkinud seda sellepärast, et rühmad, kes selle seaduse wälja töötasid, seda jälle parandama hakkaks. See sea-dus on juba praeguse walitsuse deklarati-ionis lubatud ja selle lubaduse teos-tamisel opositsiooni rühmade arwa-mist ära ei kuulatud, sest alamkom-misjon, kes autasuküsimuse arutamiseks moodustati, seisis koos ainult walitsewate rühmade esitajatest. Tööerakond, kes maareformi oma lapseks tunnistab, on selle maaandmisega iseloomuliku sammu astunud; maad neile ei anta, kes teda hariwad, kuid küll neile, kes seda speku-latsiooniks tarwitawad. See iseloomus-taw nähtus on suurem järk selle erakonna tagurluse teel.

J. Reesen (kom.): Kodanlises mõtte-ilmis ja ettekujutustes seisab alati niisugune arwamine, et nägemata jõud ja üksikud isikud suudawad wägitegusid ajaloo käigus toime panna. Üks neist jõu-dudest ja kaasabilistest, keda toetawad kristlased, on Jumal. Teine nende kaas-lane on kangelased ja wõimumed, keda toetatakse kõikide parempoolsete erakon-dade poolt. Käesolewa seaduse esitamise puhul on see arwamine hingeolulise koos-kõla leidnud parempoolsete rühmade wahel, nimelt selles mõttes, et on otsusele jõutud, et nõndanimetatud wabadussõja on aidanud wõita kindralid, staabiülemad, pataljoniülemad ja mõned teised wäikse-mad kangelased, kokku üle tuhande inimese. Kui teie wõtate arwesse nende teod, siis teie ütlete, et need olid juhti-wad jõud, ideelised inimesed ja nende ideed löid läbi, ja teistel oli sellest kasu — mispärast neile selle teene eest tasu

maksta tuleb. Tuhat inimest ei suuda aga üksi midagi korda saata. Siin kriip-sutate teie jälle alla, et tuhat inimest olid teiste juhtijateks, et nende ideed löid läbi ja sellepärast peaksid need ideelised teened, juhtimise teened, tasumist leidma. Meie aga oleme alati niisugusel arwami-sel, et mitte ei tule sinna tasu anda, kus seda tarwis ei ole, sest need inimesed, kes olid nõndanimetatud wabadussõja juhtiwatel kohtadel, on praegu enesele suured warandused ja rikkused kokku kuhjanud ja neile ei ole mitte toetust tar-wis. Laiemad hulgad, kes tegelikult nõndanimetatud wabadussõjast... (O. Strandman (töer.): Miks „nõnda-nimetatud“?) ...osa wõtsid, kes püssiga wäerinnal olid, need inimesed ei ole suutnud omale warandusi kokku ajada, sest nemad olid ka enne ilmasõjas, kus nad wiimased hilbud ja wiimased pennid ära kulutasid, et hinge sees hoida selles räljas, mis maad leidis sõjaajal ja sõja tagajärjel. (Wahel hüüe: Kommuna-namaa!) Need inimesed, kes tegelikult wõitlesid, tulid tagasi, kas ilma käeta wõi ilma jalata, kuna aga need, kes wabadus-risti said, suuremalt osalt terwise juures on, ning asutustes ja nii, nagu seaduses öeldakse, wastutawatel kohtadel seisa-wad, ei riskeerinud mitte oma eluga ja nendel ei olnud mitte suuremad kohustu-sed ega nii suured ülesanded, kui neil, kes tegelikult wõitlesid ja oma werd wala-sid ja kes oma kehaliikmed ja -osad ära andsid. Aga mis meie näeme, need inimesed, kes komberdawad uulitsal kar-kudega, need saawad paarituhandlise toetuse ja see on kõik, kuna suurem osa neist aga peab praegu kauplemas käima wabrikuwärawa taga, ehk hallparunite uste ees. See oleks wäga hea asi, kui wabrikuwärawad neile lahti oleks ja hall-parunite ukсед neile awatud; aga waadake, need on ka sulutud. Praegu on talw ja külm on wäljas ja need waesed kodanikud peawad oma külmades tubades hambaid lõgistama, neil ei ole midagi suhu pista ega selga panna, aga seda ei wõta keegi arwesse. Kui meie rühm wa-remalt esines töötatöölilistele abiandmise seadusega, siis lükati see tagasi öeldes, et riigil ei ole raha. Nüüd on aga riigil raha küll. On üleaarust raha 55 miljonit, mis wõib wälja jagada nendele härradele kindralitele ja teistele isikutele, kes omal ajal wastutawatel kohtadel staapides jne. olid ja kes ka praegu wastutawatele koh-tadele on jäänud. Järjekult, kui nad

praegu wastutawatele kohtadele on jäänud, siis saavad nad kõrget palka riigiametnikkude kõrgete palgaastmete järele ja nendel ei ole mingisugust tarwidust ega puudust uusi kingitusi riigi poolt saada. Nemad jüravad rahulikult selle piruka otsas, mis töötawad hulgad neile kokku kannawad. (O. Strandman (töer.): Miks Teie oma sõnade üle ise naerate?) See on minu oma asi — need inimesed ei tarwitse praegusel silmapilgul mingisugust abi. Kui meie waatame otsekohe sellelt seisukohalt, missuguse õigusega need inimesed abi tahawad saada, siis näeme, et nendel ei ole mingisugust õigust abi saada juba sellepärast, et nemad ei ole mitte suuremat individuaalset tööd korda saatnud nõndanimetatud kodanlise riigi teostamise alal, waid see töö on saadetud korda suuremate hulkade poolt, keda selleks sunniti kõiksugu abinõudega. Kui meie waatame, mis moodi nendele kodanikkudele wastu tullakse, siis meie näeme, et need lubadused, mis omal ajal anti sõduritele, et neid sõtta meelitada, praegusel ajal mingisugust täitmist ei leia. Minki sõtta selles lootuses, et nende teeneid hinnatakse ja maad antakse. Kui nüüd antakse „ristiinimestele“ maad, siis on need „ristiinimesed“ ka ärawalitud lambad, keda tööliste hulgas wähe leida. Suurem osa töölisi pole mitte nendesse soodsatesse ja eesõigustatud tingimistesse sattunud. Minewkordsel koosolekul oli arutusel maarendi ära kaotamise seaduseelnõu ja kui selle eelnõu puhul toonitati, et see riigile läheb maksma üle 100 miljoni marga (Wahelhüüe: Ei lähe nii palju!) seda parem! Siis toonitati ka seda, et seda raha kusagilt wõtta ei ole, nüüd on aga kergesti leitud 55 miljonit. Kui wõrdleme summat, mis 18.000 asunikule oleks tulnud anda, summaga, mis nüüd 1800 inimesele antakse, siis näeme, et siin aetakse mingisugust onupoja poliitikat, nagu seda alati on aetud. Sellepärast ei saa ükski nõndanimetatud wabussõjast osawõtja sõdur selle seaduseelnõuga rahul olla ja selle wastuwõtmine saab külwama ikka rohkem ja rohkem wastulu wastutawatel kohtadel seiswate ülemustega, kõrgemate sõjawäeametnikkudega ja staabiülematega. Waadeldes sõduri praegust seisukorda, näete, kui wiletsates oludes tema peab elama. Samal ajal, kui teda tööle sunnitakse, kui teda kodanlist korda walwama sunnitakse, saawad kõrgemad ohwitserid ja

ametnikud kõrget palka, kuna sõdur saab ainult mõnisada marka kuus. See näitab juba, et kõrgemad ametnikud, kui nad palka saawad eri palgaredeli järele, on asetatud soodsamatesse tingimistesse, kuna nemadki ei ole õigustatud rohkem saama, kui kõik teised, sest üheõigusluse seisukohast wälja minnes peaksid demokraatlikes riigis kõik kodanikud riiki ühtewiisi ja ühesuguse tasu eest teenima. Kui wõtta praegused riigiametnikud ja kõrgemad sõjawäeametnikud, siis on see ametnikkude kari selleks toeks, mille peale teie kodanlist kurnamise poliitikat rajate. Ka käesolew seadus on selleks kokku seatud, et ametnikkude karja alal hoida, et nad materjaalsetel põhjustel laiali ei jookseks. Meie, kui töölisteklasi esitus, ei saa niisuguse seaduse poolt olla ja hääletame selle wastu. Teen ettepaneku seda seadust tagasi lükata. (Wahelhüüe: Eeskujukristlikust kaswatusest!)

O. Gustawson (is.): Käesolew seaduseelnõu on parempoolsete rühmade arwates üks tähtsamatest. „Kaja“ toob tema kohta oma tänases numbris juhtkirja ja nimetab seda seaduseelnõu auwõla tasumiseks. „Päewaleht“ mainib selle päewakorra-punkti raswase trükiga. Ja tõepoolest: õigus neil on sarnaseid asju raswaselt trükkida — auwõlga on tasuda kodanlusel. See wiis aga, kuidas ja kellele auwõlga tasutakse, näitab liigne kord ja enam kui raswase trükiga Eesti demokraatia tõsiseid näokirju. Hädapäewil anti wälja hulk wekslid, mida nüüd lunastama peaks ja lunastataksegi — ainult wale aadressil. Neile, kellele palju lubati, ei anta midagi, neile aga, kellele töotusi ei tehtudki, jagatakse kahel käel. Eelkõneleja puudutas juba neid sõjawäelasi, kes oma elu ohwerdasid, ehk kellest paljud tulid tagasi jalata ja käeta ning kes praegu peawad kiratsema kõigesuuremas puuduses, jäetud iseendi ja oma saatuse hooleks. Minge ja waadake neid Tallinna tänawail, minge ja waadake neid mujal ja küsige, kui palju on neile tasutud nende kallima wara — terwise — kaotuse eest. Wõi waadake neid perekondi, kelle toitjad sõjas langenud, mis teie siis näete? Näete, et nende emad ehk isad käiwad sõjaministeeriumist põllutööministeeriumi, käiwad Pontsiuse juurest Pilatuse juurde, aga ei leita wõimalikuks neile milleski wastu tulla, ei rendi ärajätmises, ei metsamaterjaali kergemalt kättesaamises, ei mitte milleski muus. Nende jaoks arwa-

takse küllalt olewat odawaist lubadusist, mida kunagi ei täideta. Teisele poole aga mõõdetakse sootuks teise mõõduga. Oli välja walitud Wabariigi Walitsuse poolt hulka kõrgemaid sõjawäelasi, kellele taheti anda autasu. Wabariigi Walitsus oma ettepanekus leidis, et alamwäelased, wõi allwäelased, nagu neid nüüd nimetatakse, ei tarwitse üldse arwesse tulla. Oli välja walitud waewalt 80 kõrgemat sõjawäelast, kes pidid olema tasusaaajad. Eri-kommissjoni liigetele wist paistis aga, et ei tohi nii alasti välja tulla, waid tuleb leida wäikene demokraatlik hilpki sarnase sihilikkuse katmiseks. Sellepärast wõeti kõrgema kategooria sõjawäelaste manu ka alamwäelasi, otsekui muutuks selle läbi see tasuseadus rohkem demokraatlikuks. Meie peame aga ütleva, et see siiski wäga kahtlane demokraatia on. Sest kui teie wõtate wahe alama ja kõrgema liigi wahel, siis leiate, et see on wõrratu suur. Wõtke esimene autasusaja — talle antakse normaaltalu ja 3 miljonit Eesti marka puhtas rahas. Wõtke aga wiimane kategooria — nende tasuna on ette nähtud kõigest 10 tuhat marka. Siin tähendas eelkõneleja wäga õieti: kui küsida, kes neist 2. kategooriast rohkem abi wajab, siis ei leidu wist ühtegi, kes selle juures kaksipidi mõtleks. Need wiimased wajaksid sada ja tuhat korda rohkem toetust kui esimesed. Ükski ei saa salata: suuremal osal kõrgematest sõjawäelastest on tasu juba käes ja enam kui wäga küllaldasel määral. Nemad on iseseiswas Eestis osanud saada enam, kui nad ise uneski ette näha oleksid julenud. Teised aga, kelle osa on wigastatud liikmed ja jäädawalt häwitatud terwis, kelle osa on wiletsus ja puudus, kes tõesti abi wajaksid, nende antakse ainult hädaabi, nende osa on tihtipeale — kerjamine tänawal. Isegi kui wõtta omaks põhimõtte, mille põhjal praegune tasuseadus on kokku seatud, wõib selle teie oma põhimõtte kohta asetada wäga suure küsimismärgi. Tasusaamise aluseks on seatud wabadusrist. Aga kõigile on ju teada, kuidas selle wabadusristiga õieti lugu on. Mina ei ole selles asjas asjatundja, — ma aga olen lugenud „Walwest“ omalajal neid pikki waidlusi ühelt poolt härra sõjaministri ja teiselt poolt härrade walweliitlaste wahel härra Hindrey wahwal kaasalöömisel „Päewalehes“. Ma usun, et need waidlused peaksid neilegi ringkondadele tuttawad olema, kes täna selle seaduse tahawad läbi wiia. Härra sõjaminister ütles

kord, et ta on walmis oma wabadusristi turul maha müüma. Kui aga sõjaminister ise hindab wabadusristi asjana, mida wõib turul maha müüa, siis on see üks wäga kahtlane alus, millele tahetakse tasusaamine rajada. „Walwe“ on tähendanud enam kui üks kord selle asjaolu peale, et wabadusristide jagamisel on aetud äärmist onupoja poliitikat. Olla jagatud riste neile fronditagustele kangelastele, kellel kõige wähem oli õigus seda saada. Ja mis see meile ütleb? See ütleb meile seda, et isegi teie endi põhimõttel seistes, ei saaks käesolewat küsimust-mitte nõnda lahendada, nagu seda käesolewa seadusega tahetakse teha.

Edasi. On jäetud Wabariigi Walitsuse otsustada, keda tema loeb nendeks kõrgemateks sõjawäelasteks, kes autasu saama peawad. Eri-kommissjonile, nagu ma kuulsin, ei olla seda nimekirja mitte esitatud. Ma ei tea, milleks oli tarwis seda salaasjaks, sarnaseks sakramendiks teha, millest ainult Wabariigi Walitsus tohiks teadlik olla. Kas ei taheta siin luua tänulik alus endise ristipoliitika erapoolikuks edasiwedamiseks? Walitakse välja käputäis inimesi, et neile anda kindralikku tasu. Ei ole aga saladus, et sõdalasus oma raskusega kogu rahwa peal. Kogu rahwas pidi sõja raskusi kandma ja kannab neid raskusi weel tänapäew. Sellepärast on enam kui ülekohtune, kui wõetakse teiste kannatajate suurest hulgast ainult mõningad, et neid toetada ning neile anda tasu ja pealegi nende kulul, kes eelkõige ise wajaksid abi ja toetust. Kogu töörahwas on sõja tagajärjel sattunud äärmisesse hätta ja wiletsusse. Selle sama töörahwa kulul aga, kes pidi kandma sõja raskusi kõige rängemalt ja kes praegugi sõja raskuste tagajärgi enese peal igapäew tunneb, tahetakse anda autasu käputäie kümnele ülemale. (Wahelhüüe paremalt poolt: Töörahwas on maksudest waba!) Ja seda kõik ajal, kus meil pea igal Riigikogu koosolekul räägitakse sellest, kui wäga piiratud meie riigikassa oma rahadega. Meil on tagasi lükatud terve rida seadusi, mis oleksid aidanud pisutki parandada töörahwa wiletsat elujärge. Nende tagasilükkamist põhjendati riigikassa kehwise. Kui pahemalt poolt ette pandi töötatöölise toetamiseks teatud summat määrata, siis öeldi, et see olla meeletus ja kümnete miljonite aknast wäljawiskamine. Samuti põhjendati haiguste wastu kinnitamise seaduse mahamatmist

sellega, et selle seaduse wastuwõtmine riigikassale wäga suured kohustused peale panewat, milliste all riigikassa kokku langewat. Samuti on lugu teiste seaduseelnõudega, ning krediitide nõudmisega, olgu rahwahariduse paremale järjele tõstmiseks, olgu mõneks muuks töörahwa tarwete hädawajalikuks rahuldamiseks. Üldse on kärbitud seal, kus kärpida ei tohi. On ainult üks ministeerium, kelle wastu on alati oldud armuline ja kõiklubaw ja praegugi ollakse — sõjamineerium. Sellele jätkub miljarde. Sõideldakse paremalt poolt, et olla otse püsti patt riigi ja rahwa wastu, kui juletakse nõutawate summade wastu waielda isegi eelarwe-komisjonis. Nende wastuwõtmise juures tohib öelda ainult jah ja aamen ning muud mitte midagi. Teie tunistate ise igapäew, et raha on wähe ja riik on waene, kuid nüüd juletakse wõtta 55.000.000 Emk. ja otsekohe — aknast wälja wisata. Mitte üksi 55.000.000 Emk. ei lasta lendu, waid on reserweeritud pealekauba weel terwelt 60 normaaltalu. Meie ei tarwitse selle juures sugugi kahelda, et nendeks taludeks hangitakse kõige paremad maatükid ning mõisasüdamed. Meie oleme sarnaste krēdiitide lubamiste wastu juba põhimõttelikult. Eriti oleme nende wastu aga sellepärast, et töörahwa kõigekisendawamad, kõigetungiwamad tarwed peawad jääma rahuldamatana nende ja teiste sarnaste miljonite aknast wäljaloopimise armust... Kõike seda arwesse wõttes hääletab meie rühm käesolewa seaduseelnõu wastu.

Arwandja A. Kerem: Lõpuks tahaksin mõne üksikasja juures peatada. Kõige pealt pean tähendama, et meie kahjuks käesolewat seaduseelnõu 2 aastat hiljem arutame, kui meie seda arutama oleks pidanud ja ma usun, et siis sarnaseid ülesasteid waewalt oleks oodata olnud, kui siin täna üksikute poolt ette toodud on. (O. Gustawson (is.): Teie poolt!) Just Teie poolt. Seekord, arwan mina, oleks Teie arwamine natukene teistsugune olnud. Nüüd, kus 2—3 aastat sõjast eemal, wõidakse küllalt julgelt rääkida.

Siis tahaksin ma tähelpanu juhtida mõne asja peale, mis eelkõnelejate poolt mitte õigelt seisukohalt walgustatud ei ole. Siin toodi ette, et alamal astmel seiswale sõjawäelasele, see on — reamehele ja kapralile — on autasu määratud 10.000 marka. Siin ei ole mitte ainult

tegemist 10.000 margaga, waid nendel on peale selle õigus normaaltalu saada ja wist on ka saanud. Need normaaltalud on neile tasuta antud. Kui nüüd hariliku hindamise järele normaaltalu hinda wõtta, siis teeks see wälja keskmiselt 150.000 — härra Gustawson'i taksi järele peaks seda hindama 200 kurni 300.000 marga peale. Nüüd näete, et see tasu isenesest nii wäike ei ole ja ka mitte ainult selles 10.000 margas ei seisa. Kui wõtta kõrgemaid sõjawäelasi, näituseks, pataljoni- wõi kompaniiülemaid, siis langeb nende tasust normaal talu ära, sest wäejuhtidele on wabadusriiste antud teenete eest. Siin seaduses on öeldud ja ma arwan, et see peaks ka härra Gustawson'il teada olema, et teenete eest saadud ristide eest normaal talusid ei anta, wälja arwatud mõnedele üksikutele wäejuhtidele. Kui meie nimekirja waatame, kellele normaaltalud on määratud, siis wõime nii nimetada sõjawägede ülemjuhatajat, diwiisi- ja rügemendiülemaid jne. Ma tahaks teada, kas on sõdurid, kes selle poolt oleks, et nimetatud ülematele mitte ei tohiks normaaltalu anda nendega ühesugustel alustel.

Siis nimetas rkl. Reesen, et suurem osa wabadusriiste on wälja antud staapides teenijatele. Ma pean sellele minul ja komisjonil tarwitada olewate andmete alustel wastu waidlema. Wabadusriiste on wahwuse eest wälja antud 1526 ja teenete eest on riste wälja jagatud 302 — see on siis wiis korda wähem kui wahwuse eest. Kui weel arwesse wõtta teenete eest wäljajagatud riste kompaniiülematele, ning pataljoni- ja rügemendiülematele, kes wäeliinil wiibima pidid, ja mitte Tallinnas olla ei saanud ja neid maha arwata üldsummast, siis jääks teenete eest, mis staapides üles näidatud, mõni enam kui sada. Need andmed, mida meie komisjonis anti, ja mille õiguse juures minul kahtlust ei ole ja mida ma praegu ette wõiksin kanda, need andmed räägiwad püsti selle wastu, mida härra Reesen tähendas. Lõpuks olgu selle peale tähendatud, et kui siin mõni Riigikogu liige selle poolt rääkis, et autasu-seadust nii kokku seada tuleks, et tema järele autasumääramine kujuneks iga isiku majanduslise seisukorra kohaselt, siis pean üttelema, et sarnane seadus ei oleks mitte enam autasu, waid abiandmise seadus. Abiandmise seadusest kõneleme aga siis, kui see arutamisele tuleb.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Wähemus on wastu. (Wahelhüüe: Hääled ära lugeda.) Tahetakse äralugemist, siis palun uuesti. (Hääletatakse. Loetakse hääli.) Ettepanek on saanud 42 häält poolt ja 23 wastu, sellega on see seadus esimesel lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

13. Seaduseelnõu linnawolikogude wolituste tähtaja muutmise kohta — I lugemisel.

J. Reesen (kom.):

Seda silmas pidades, et see ettepanek isenesest lühike ja selge on, siis teen ettepaneku seda otsekohe seadusena esimesele lugemisele wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud seaduseelnõu esimesele lugemisele wõtta. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

J. Reesen (kom.): Wiimastel Riigikogu koosolekutel oleme kuulnud tihti rahwa meeolelu muutmisest, mida olewat tarwis tähele panna ja seda meeolelu muutust on alati alla kriipsutanud tööerakond Riigikogu koosolekutel. Wiimastel Riigikogu koosolekutel pidi rahwa meeolust isegi walitsuse kriis tulema, kuid kogupõllumeeste rahwa meeolelu jälle ei salliwat seda, et walitsuse kriis olla, ja kriis jäi tulemata. Meil on palju praegu niisuguseid nähtusi ja iseäranis linnawolikogus, mis mitte enam rahwa meeolule ei wasta. Alalised tööliste tagakiusamised, wangistamised jne. on linnawolikogude koosseisu õige tuntawalt muutnud iseäranis Tallinnas. Selle tõttu walitseb seal tagurlus — äärmine tagurlus, kes aga oma mõju väga selgelt awaldab, näituseks, korteriüüri kõrgendamises. See mõjuawaldus tuleb nähtawale kõikides linnawolikogudes ja eriti Tallinnas selle läbi, et katsutakse üüriseadust ära kaotada ja üürikõrgendust läbi wiia. Siin ei rehkendata mitte sellega, kas see rahwa eluliste nõuetega ja meeoluga kooskõlas on. Kõik need wastuaktsioonid, mis laialiste rahwahulkade poolt ette wõetakse, et linnawalitsuste peale mõju awaldada, on tähele panemata jäänud just sellepärast, et linnawolikogudes istuwad majaanikud ja teiste rikaste kihtide esitajad, kelle huwides ei ole laialiste rahwahulkade huwisid arwesse wõtta, waid, kes oma isiklisi kasusid taga ajawad. Sellepärast

ei ole lootust, et praegused linnawolikogud suudaksid rahwa elulisi nõudeid rahuldada, mille rahuldamist rahwahulgad igatsusega ootawad. Et sellest umbkotist wäljapääseteed leida, on tarwis, et need linnawolikogud saaks laiali saadetud ja uued walimised toime pandud. See on ka juba selle läbi põhjendatud, et näituseks Tallinnas on wägiwaldselt töölistesaadikute arwu õige suurel määral arreteerimiste abil vähendatud, nõndasama on ka teistes linnades tööliste esitajad omawalitsustest kõrwaldatud. Sellepärast teen ettepaneku seda seadust I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

14. Seaduseelnõu põllutöölise tööaja ja palgatingimiste kohta 1923/1924 põllumajandusaasta peale — I lugemisel.

J. Tiks (is.):

Maksawa seaduse järele peawad segakommissjonid põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamiseks sunduslised määrused wälja töötama. Segakommissjonid on minewal ja käesolewal aastal seda tööd teinud, kuid käesolew põllumajandusaasta on lõpule jõudmas waba kokkuleppe tähe all. Käesolewa põllumajandusaasta peale ei ole segakommissjonid mingisuguseid sunduslikka määrusi wälja töötanud. Segakommissjonides on tööandjate esitajad juba algusest peale igasugu ettekäänete all püüdnud sundusliste määruste wäljatöötamisest kõrwale puigelda, esinedes igasuguste ettepanekutega, tihti niisugustega, mis seaduswastased ja mis sellepärast arutamisele tulla ei wõinudki. Kuid sellepärast ei tohiks ometi Riigikogu sellega leppida, et tööandjate armust sunduslikud määrused wälja andmata jääwad. Milleks oli siis tarwis üldse wastu wõtta põllutöölise tööolude korraldamise seadust.

Meil on isegi ametliste asutuste andmed, mis näitawad, et käesolewal põllumajandusaastal on tööliste olukord tuntawalt halwemaks läinud, palgad 15—20 ja paiguti isegi 25% madalamale langenud 1921/1922 põllumajandusaasta palkadest.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu liige Tiks, meie kodukorra järele tuleb kõige pealt otsustada, kas anda seadus komisjoni wõi asuda I lugemisele.

J. Tiks (is.): Kui ka tänawu sunduslikud määrused andmata jääwad, siis langeb põllutööliste palk weel enam ja tööliste perekonnad satuwad wäljapääsemata seisukorda.

Meie rühma poolt wäljatöötatud sunduslikkude määruste kawa aitab wähegi piiri panna sellele kiirele palgalangemisele.

Et wõimalust anda kõikidel rühmadel lähemalt mõtelda seal käsitatud normide üle, teen ettepaneku anda see eelnõu töökaitse komisjoni.

J. Wain (sd.): Kui see eelnõu komisjoni antakse, siis peab seda tegema eeldusega, et eelnõu seal maha ei maeta. Mina tahtsin praeguse seisukorra kohta niipalju tähendada, et põllutööliste tööaja normeerimine on nähtis, mis warem ehk hiljem esile tõuseb, kuid mitte ainult see, waid ka teised tarwitused, nagu põllutööliste korteriolud. Põllumajanduslistes maades, ja mitte ainult nendes, kus walitsus tugeneb osalt tööliste peale, waid ka seal, kus walitsus enese seljataga ainult kodanlisi kihte loeb, on walitsus tahes ehk tahtmata selle küsimusega tõsisemalt pidanud tegemist tegema, kui seda Eestis on tehtud. Ma wõiksin Teile siin näituseks Ungarit tuua, igatahes samal määral põllumajandusline maa, kui Eesti. Ungaris oldi juba keiserriigi ajal nii kaugel, et walitsus oli sunnitud asutama maatööliste koloniisid. Linna rändamine ühes Ungari wabrikutööstuse kaswamisega wõttis maalt ikka enam ja enam tööjõude, ja kui ei oleks Serbiast ja Tsheho-Slowaakiast põllutöölisi tarwilisel määral sisse rändanud wiljalõikuse ajal, siis oleks wili kas põldudele warisenud ehk hoopis koristamata jäänud. Silmas pidades, et see wäljaspoolt tulnud tööjõud küllalt juhuslik oli ja et ta ei kindlustanud wiljakoristamist, hakkas Ungari walitsus asutama maatööliste koloniisid, ehitama rahwa kogumiskohtades majasid. Selle juures ei tarwitse mitte mõtelda, et Ungari walitsus oleks nende korterite ehituse juures üürina suuri kasusid oodanud, waid otstarb oli, et need inimesed maal püsiksid.

Tahan loota, et Eestis maatööliste küsimus tõsisemalt üles wõetakse ja see seadus, nagu ma juba alguses tähendasin, mitte selleks komisjoni ei lähe, et ta seal kalewi alla jääks, waid et temast asjale kasu tuleks.

Chr. Arro (põl.): Teen ettepaneku seda seadust kohe I lugemisele wõtta.

Juhataja K. Wirma: Esitatud on kaks ettepanekut: 1) käesolew seaduseelnõu töökaitse komisjoni anda ja 2) kohe selle seaduse I lugemisele asuda. Asun hääletamisele selles järjekorras, nagu ettepanekud sisse on tulnud. (Hääletatakse. Loetakse hääli.) Komisjoni andmise poolt on hääletanud 23 Riigikogu liiget, ja teise ettepaneku poolt 31 Riigikogu liiget. Sellega on otsustatud seda seadust kohe I lugemisele wõtta.

J. Tiks (is.): Et seda seaduseelnõu mitte tarwilikuks ei peetud komisjoni anda, kus oleks wõidud tema kaalumisele asuda, ja rühmad oleks saanud temaga kõigiti tutwuneda, siis peab arwama, et seda seadust ei taheta üldse tõsisemalt arutama hakata, waid I lugemisele asuti sellepärast, et teda tagasi lükata. Kuid pean tähendama, et kõigi nende tagasilükkamistega ei suuda teie midagi olemataks teha, waid puudused, mis selle seadusega tuleks lahendada, jääwad ikkagi puudusteks ja nõudmised nende kõrwaldamiseks kaswawad päewpäewalt. Pean tähendama, et segakomisjonid, kes pariteetisel alusel töötama peawad, kunagi neid sunduslikka määruisi wälja anda ei saa. Kui wõtta mõddalainud aasta, algades maakonna segakomisjonidega, siis peab ütlemä, et tööandjate esimesed sõnad, kui nad komisjoni koosolekule tulid, olid järgmised: Kas meie üldse hakkame nende sunduslikkude määruste üle siin aru pidama ja neid wälja töötama, sest waba kokkulepe on ju ikkagi kõige parem... (J. Saul (põl.): See on wale!) Seda ei saa keegi waleks ajada, sest need sõnad on protokolleeritud. Härra Saul wõib siin kõik waleks ajada, mis temale ei meeldi, aga ega see weel sellepärast kaugeltki mitte wale ole.

Tööandjad on alati ühest seisukohast wälja läinud — wähem palka suurema töö eest. Wõtame näituseks ühe nende ettepaneku, kus nad nõudsid palga kindlaksmääramist töölise omal söögil 9 mrk. töötunni eest ja tööandja söögil 5 marka tunni eest. Ja seda esimese kategooria meestöölisele! Kas see on tõsine tahtmine läbi rääkida sunduslikkude määruste asjus, seda otsustagu igaüks ise. Mina igatahes arwan, et siin ainult pilkega tegemist on ja mingisugusest tõsisest kokkuleppe wõi läbirääkimise tahtmisest juttugi

ei ole. Edasi on ala, mis alati tööandjate esitajate südame peal on seisnud, kaheksatunniline tööpäew ja see on igakord ainult wastuseismist leidnud.

Töölisesitajad on nõudnud läbistikku 8 tundi, see tähendab, et suwel võib olla pikem tööpäew, talwel — lühem, ja see on järelandmine tööliste poolt. Tööandjate esitajad on aga ikka kindlalt selle vastu olnud näidates, et talwel on see päew isegi lühike. (Paremalt poolt: Ei saa linu teha.) Ma usun seda, et talwel keegi linu maha ei tee. Meie oleme ikka sellel seisukohal olnud, et suwel võib maatöödeks pikem päew olla. Teie olete alati ütelnud, et talwel ei tarwitse pikk tööpäew olla, sest juba 7. tunnise tööpäewa juures ei ole teil töölistele tööd anda. Aga ka pikendatud tööpäew suwel ei näi teid rahuldawat. Teie tahate teda veelgi wenitada. Ma räägin praegu sunduslikkudest määrustest ja selle kawatsustest. (Kära. Juhataja kõlistab.) Ei ole kuskil maakondade segakomisjonides jõutud kokkuleppele selles küsimuses. Ja kui meil nüüd tänawu üleriikline segakomisjon kokku astus, siis oli tööandjatel seal just samasugune kindel seisukoht nagu mullu: ei tule mitte töölisteesitajate ettepanekuid arwesse wõtta. Seal tähendasid tööandjate esitajad otsekohe, et nemad ei saa meie töölisteesitajatega läbirääkimisi alata ja ei saa nendega kokku leppida, kui nemad ka nõus oleksid nelikümmend protsenti esitatud palgatingimistest maha jätma. See oli esiteks, kui töölisteesitajad tegid oma ettepaneku ja arwasid, et siiski tuleks edasi rääkida, selle järele esitasid ka tööandjate esitajad oma ettepanekud, mis aga väga wähe lubasid. Need ettepanekud näitawad väga iseloomulikult, kuidas tööandjad nõus on töölistele palka maksuma. Nemad lubawad kõiki natuuraüksusi ja rahapalka, mis aasta meestöölistele palgaks ette on nähtud, kui see täiesti omal söögil põllutöölisena põllul tööd teeb, — pisut üle 30. tuhande marga aastas. Kuid siin on paragrahwidesse sisse wõetud veel midagi, millega kuidagi nõus olla ei saa, nimelt töönormid. Ma tahaksin tähendada, et need töönormid, mis tööandjate esitajate poolt esitati, kõigiti järele kaaludes, olid ometi niisugused, missuguseid meil igalpool ja kõikidel aladel milgil tingimisel wõimalik ära teha ei ole. Meie teame väga hästi, et on heinamaid, põldusid, jne. looduse poolt juba niisuguseid, kus inimene ei suuda

$\frac{1}{2}$ sellest normist ära teha, mis tööandjad nõudsid, ja mida mõne teise maa peal aga ära teha võib. Edasi on tööandjatel väga mitmesugused tööloomad. Tugewa loomaga saab kerge waewaga suure töö ära teha, kuna niisuguse hobusega, kellel tihti waresekari ümber wahib ja ootab, millal ta maha langeks, midagi teha ei saa. Kui te tahate ühtlast töönormi maksuma panna, siis on see toodud asjaolude pärast wõimatu. Teie tahaksite, nagu näha, tükitööd sisse seada ka põllumajapidamises. Teie eesmärk on töölist niisuguse palgaga saada, millega tema kuidagi ära elada ei saa.

Edasi pean tähendama, et siin on punkt sees, mille kohta töö-hoolekandeministriumi esitaja on seletanud, et see otse seaduswastane olla. Näituseks tööandjate esitise § 6. on öeldud, et tööliste tööltäraoleku aja eest wabandamata põhjustel arwatakse wastaw osa palgast maha. Sellega ei saa kuidagi leppida, sest meie teame väga hästi, et on walla omawalitsuse koosolekuid, kus tihti tööline esitajaks on walitud ja nendest koosolekutest osawõtmise eest sealt eritasu ei makseta. Kui tema nüüd tööandjalt ka selle aja eest palka ei saa, siis peab tema sellest kohustusest enese lahti ütlemata, mida tööandjad, võib olla, ka heameelega näewad, sest et sellega loodawad ehk juhtiwat osa omawalitsustes oma kätte saada.

Edasi waidleksin mina 50% lisatasu kohta. Kui jätta tööandjale õigus töölist trahwida wabandamata põhjustel töölt äraolekuaja eest, siis küsiks minna, missugune on õieti wabandaw ja missugune mittewabandaw põhjus. Arwan, et tööandja need põhjused alati oma kasuks mõistab ja seega jääb temale täielik meelewald tööliste palka kärpida. Meie teame, et järewalwe asutuse ülesandeks on neid asju lahendada, kui segakomisjonis esinesid tööandjad nõudmisega, et see õigus eaks neile antud saama. See oleks otse wõimatu olnud ja sellepärast ei saanud selles osas kokkuleppes enam edasi kõnelda. Kui möödaläinud aastal tööandjate esitajad maakondades katsusid seda asja veelgi tõsisemalt wõtta, siis käesolewal aastal ei katsutud seda enam. Igalpool katsuti ainult wormiliselt kokku minna ja näidata, waadake, meie käisime koos, aga mingit kokkulepet ei järgnenud, sest töölisteesitajad seadsid liig kõrged nõudmised üles. (J. Saul põl.): 100.000 marka aastas! Kui kõrged need nõudmised on, seda meie teame. Kui riigiteenijate palkade normeerimist tingimata

tarwilikuks peeti, sest elukallidus ei ole mitte langenud, waid mõnes osas on isegi tõusnud, siis tuleb ka põllutöölise palka tõsta, aga mitte kärpida. Kui teie tahate sellegipärast wastu waielda, ja kahtlete, kas on tõesti tööliste esitajad tahtnud kokkulepet sobitada, siis tähendan mina ühe asjaolu peale, et oli maakond, kus tööliste esitajad koos käisid ja oma esitajad ära walisid makswa seaduse järele, aga põlumehed, tööandjate esitajad, ei tulnud kokkugi. Töö-hoolekandeministeerium oli sunnitud uusi ringkirju saatma omawalitustele, et tuleb siiski walida ka tööandjate esitajad. Waleks ajada teie seda ei saa, see oli nimelt Wiljandi maakonnas ja, wõib olla, ka mujal. Põllumeestel oli niisugune mõte, et mitte kokku tulla ja mitte walida. Kui nüüd sundimise teel tööandjate esitajad kokku saadi ja segakomisjoni koosolek ära peeti, siis ei ole see tagajärgi annud ja ei wõinudki anda. (J. Saul (põl.): Aga on ka maakondi, kus töölised kokku ei tulnud. Miks nemad ei tulnud?) Ei saa ometi sellega leppida, et põllutöölised sellepärast ilma mingisuguse kaitseta peaksid jääma. Kui meie kuulsime alles eelmise Riigikogu päewakorra-punkti arutamise puhul paremalt poolt, et oldakse ka nõus abiandmise üle läbi rääkima, siis arwan ma, et siin ei ole tegemist otsekohe mingisuguse armuandmise wõi abiandmisega, waid seadusega, mis peab korraldama tööandja ja töölise waherkorda. Meie töö-hoolekandeministeeriumi ametnikud ise ütlevad, et kohtadel on wäärnähtusi, mida tuleks lahendada. Kuid millega lahendada, kui ei ole teatawat seadust. Nii ei saa need ametnikud kõige parema tahtmise juures mitte midagi ära teha. Wõib olla on see ettekäändeks, aga kui see ka ettekääne on, siis on tarwis ettekäänete wõimaluse leidmine ja ette-toomine ära wõtta wastawa seaduse wäljatöötamisega. Seda kõiki arwesse wõttes on meie Riigikogu rühm ka omale ülesandeks teinud seda seaduseelnõu wälja töötada. Nüüd on ta Riigikogu liigetele kätte saadetud, kõikidel on wõimalus olnud temaga tutwuneda, seisukohta wõtta ja ühtlasi ka leida, kas siin midagi liialdatud on. Kui meie poolt töö-hoolekandeministeeriumi andmete põhjal on wälja rehkendatud inimese elatismiinum, ja teie oma ridades majandusteadlased ja teised teadusmehed on arwamisel, et need normid, mis meil siin üles wõetud, weelgi wäiksed on, siis tähendab

see, et meie ei ole esitanud palga liialdusi waid ainult seda kõige hädapärasemat, mis töölisel elamiseks hädasti tarwis on. Siin oli täna hommikul koosolekul arutusel, missugused peawad olema korterid. Teie kuulsite, missugused kisendawalt wiletsad on korterid maal, kus inimesed ära elama peawad. Kui aga jätta nüüd eeltulewaks põllumajandusaastaks waba kokkulepe, siis wõib kindlasti järeldada, et meie tööliste olukord weel halwemaks muutub. Sest meil on teada, nagu härra põllutööminister teatas, et tükeldatud mõisadest on pidanud 14. tuhat perekonda endistest mõisatöolistest lahkuma, kellest suurem osa on sunnitud just taludes tööd otsima. Sellega on tööjõupakkumine kaswanud, kuna aga tööpakkumine wähenenud. Sellepärast wõib kindlasti oletada, et tööliste elamistingimised weelgi wäga tuntawalt wõiwad halweneda. Kui teie nüüd üleriiklises segakomisjonis kutsusite ümber lükata ühel ehk teisel alusel tööliste esitajate nõudmisi, siiski ei suutnud teie ära näidata, et wõimalik oleks inimesel wähemaga läbi saada. Ja kui tööliste esitajate poolt siiski järelandmisi tehti, seda kindlamalt jäite teie kindlaks oma nõudmiste juurde. Nõnda näitasite teie, et teie milleski osas wastu tulla ei taha. Kokku seades seda seaduseelnõu on kaalutud teda, arwesse wõttes kõiki asjaolusid. Esiteks on tööpäewa pikkus sarnane, mis wõimaldab põllumajanduse saaki hukkaminemisest päästa. Tarbekorral wõib tööpäew ületunnitöödega weel pikemaks wenida normaal tööajast. Ma ei tea, kui pikk siis peaks tööpäew üldse olema. Ei saa ju lubada töölisi 17—18 tundi 24. tunni jooksul taga kihutada, see kurmaks töölise niiwõrd wälja, et tema ei suudaks seal lõppude lõpuks enam mingisugust tööd teha.

Mis aga puutub palgaosadesse, siis küsiti üleriiklises segakomisjonis, mispärast see kõik on natuuras wõetud, mispärast ei wõi seda otse rahas määrata? See on aga wäga selge. Natuuras määratud palka wõib raha peale wälja arwata ja see on tarwilik meie rahakursi kõikumuse pärast. Pealegi nõuab seda maksw seadus, mille põhjal sunduslikud määrused wälja töötatakse. See asjaolu ei peaks aga sundima siin kedagi neid tingimisi eitama. Meie teame ka seda, et 1921/1922 a. põllutööaastaks pani Riigikogu ise maksma põllutöölise tööaja ja palgakorraldamise määrused. Riigikogu liige Jürman tähendas, et keegi ei ole seda

määrust täitnud ja mina pean jällegi tähendama, et see asjaolu sellest tunnistust annab, kuidas tööliste olukorra parandamiseks antud seadused lihtsalt paberile jäävad, kuna seadusi, mis parema poole huvides, täidetakse täpipealselt. Sellepärast on meil ka siin sisse võetud ja täiendatud selle seaduse täitmise järele walwamise kord ning karistusnormid, mille põhjal võetakse wastutusele inimesi, kelle ülesandeks järelwalwe peab olema, kes aga seda ei tee. Kui tahetakse põllutööliste olukorda wähegi kindlustada, siis tuleks see seadus wastu wõtta.

A. Hansen (wäljasp. rhm.): Selle seaduseelnõu saatus on juba enam kui ette teada. Juba täna hommikul koosolekul awaldasid enamusrühmad oma seisukohta esitatud arupärimise puhul käesolewa seaduse kohta. Teiseks ütleb meile, mis seda seadust ootab, ka weel see fakt, et enamusrühmad — põllumehed, rahwaerakond ja tööerakond koos otsustasid seda seadust esimesele lugemisele wõtta, tema tagasilükkamiseks. Kolmandaks faktiks siin juures on tänane „Waba Maa“ juhtkiri selle küsimuse kohta, kus tööerakondline töökaitse eriteadlane härra Schulbach otsekohe ja katmatult wälja ütleb, et põllutööliste kaitseks ei ole mingisugust seadust tarwis. Ma pean aga siin kohal meelde tuletama härradele enamusrühmadest, et needsamad enamuserakonnad oma ajal wäga suure suuga wekslid wälja andsid ka põllutöölistele. Tuletame meelde selle sama sõja ajajärku, kui ka ta käiku üldse, kus olid kõik härrad kuulutama kooris põllutöölistele, et nende tulewik saab kindlustud, et saawad seaduslikud normid ja paragrahwid nende kaitsmiseks maksta pandud. Aga mis on täna? Täna arutati siin seaduseelnõu ja wõeti ka see wastu, mille järele ühele poole wälja jagatakse 55 miljonit otsekohe ilma pikema jututa. Härrad nähtawasti on walmis nimetatud 55 miljonile weel teist 55 miljonit juurde lisama, kui nende praegune seisukord seda peaks nõudma. Ma arwan, et warsti räägitakse sellest, kuidas nende normaaltalude otsustamiseks wõõrandatud maade eest tasu maksta, ja sellele järgneb kahtlemata uus seaduseelnõu. Kui on aga päewakorral põllutööliste küsimus, siis ütlewad härrad, et asjad olla kõik kõige paremas korras. Minnakse weel kaugemalegi ja öeldakse, et ei ole midagi katki ja põllutööliste ja tööandjate wahekorid olla kõige parem.

Selle põhjenduseks toowad härrad, et waadake, 2 aastat juba ei ole segakomisjonid mingisuguseid tagajärgi annud. Härra Schulbach põhjendab tänases „Waba Maas“ seda nähtust sellega, et tööliste ja tööandja wahekorid hiilgaw on. (A. Schulbach (töer.): Ärgesige!) Noh, kas ma peaks hakkama Teile siit ette lugema, mis Teile ise kirjutatud olete. (A. Schulbach (töer.): Kus on mul öeldud, et wahekorid hiilgaw on.) No, kui seda ei ole, siis jääme lootma, et härra Schulbach igatahes selle seaduseelnõu poolt oma käe saab tõstma. (A. Schulbach (töer.): See on minu asi, mis ma teen, aga ütelge, kus on minu artiklis see mõte sees. Teile pole seda lugenud.) Ma olen seda wäga põhjalikult lugenud. Teile seletate, et põllutöölistel ei ole segakomisjonist üldse mitte huwitatud. Ma kriipsutan eriliselt alla põllumeeste seisukohta sel puhul. Teile seletate, et põllutööliste ja tööandja wahekorid nii hiilgaw olla, et nemad igasuguste segakomisjonide peale sülitawad. Kas on see luuletus, wõi midagi sarnast. Ma tuletaks siinkohal meelde härra Saul'i minewaaastast deklaratsiooni segakomisjonis. Nii pea, kui härra Saul oli saanud oma jalad üle ukseläwe tõsta segakomisjoni ruumi, siis oli tema esimene awaldus see, et mingisugust sunduslikku määrust tarwis ei ole ega ka mingisugust sunnikorraldust, seda kuulsin ma, härra Saul, Teile oma suust, et meie, põllumehed lepime põllutöölistega ning meie wahekorid nendega on wäga hea.

Teiselt poolt rõhutas härra Saul isegi seda, et meie, põllumehed, maksame põllutöölistele rohkeini, kui Teile siin nõuda mõistate. (Wahel hüüe paremalt poolt: Mehele küll, aga mitte magajale.) Sellest kõigest tehti järeldus, et ei maksaks siin hakata üldse kauplenuksile tuleks esineda lihtsalt deklaratsiooniga, et põllutööliste palgakorraldamine jääks waba kokkuleppe asjaks ja igauks mingu oma koju. Waatame siis, kuidas tegelikult see seisukord on. Peab ütlema, et tegelikult on seisukord siiski teistsugune ja nimelt, et põllutööline ägab kõige raskema ikke all, põllutööliste seisukord on ennesõjaaegsega wõrreldes mitne wõrra halwem. Meie riiklised statistika asutused ei ole tänini kindlaid teateid praeguse põllutööliste seisukorra kohta annud, aga loodame, et edaspidi nende kaudu seda paremini saame. Nii tuleb lep-

pidada ainult nende materjaalidega, mida tööliste organisatsioonide kaudu oleme wõinud saada. Need andmed räägiwad, et põllutöölise keskmine palk on praegu 65—75% ennesõjaaegsest palgast. (Wahelhuüe: See on kaks korda suurem praegu.) Seda wõite teie ainult luuletada, ehk ta wõib ju ka nii olla, kui meie kaks korda kaswatame markasid, siis on tema umbes 70% ennesõjaaegsest palgast, kuid mitte rohkem. Nii et kõik need ilusad luuletused tööliste hiilgawast seisukorrast ei kannata absoluutselt mingisugust kriitikat, waid tööline ägab tõesti kõige rängemate tingimiste all. Kui küsitakse, mispärast põllutöölised segakomisjonide walimisele ei tule, siis on see seisukoht arusaadaw, sest põllutöölise ei saa loomulikult mingisuguseid lootusi rajada nende pariteetliste komisjonide peale. Juba esimesed katsed segakomisjonide kaudu palga ja töötingimiste suhtes näitasid põllutöölisele, et tööandjad pole selle peale wälja tulnud, et siin tõsiselt katsuda midagi saawutada, waid nemad tulewad kokku demonstreerima. Juba minewal aastal lõppesid kõik katsed tagajärgedeta. Põllumeeste esitajad tulid segakomisjoni ja lõpetasid kõik segakomisjoni tööd ilma mingisuguste tagajärgedeta. Põllutööandjate esitajad tulid komisjoni ja esimene nende samm oli üles seada nõudmine, et parem läheme laiali ilma kaalumisteta palga ja töö kohta. Toonitati, ja deklareeriti waba kokkulepe headust ja kasulikkust nii tööandjatele, kui ka tööliste. Minul on nõnda palju andmeid minewa aasta kohta, et tööle wõidi asuda ainult ametlikkude asutuste surwel ja pealekäimistel. See oli maakondades, see oli üleriiklises segakomisjonis. Alles siis, kui töö- ja hoolekandeministeeriumi esitaja tähelpanu oli juhtinud selle Riigikogu poolt maksmapandud seaduse peale, kui ta oli rõhutanud, et kui siin ei taheta üldse töö juurde asuda, et siis, wõib olla, töö- ja hoolekandeministeerium on sunnitud esinema Riigikogule seadusega, et seda poolte tahtmisest mööda minnes seadusandlisel teel maksuma panna, siis alles niisugune ähwardus mõjus, et põllutööandjate esitajad lõpuks nõus olid läbirääkimisi pidama. Mis siis selgus nendel läbirääkimistel? Tuldi ja esitati sarnased palganormid, mille juures wististi põllumeestel endil häbi peaks olema. Töölisteesitajad teatasid, et nad on walmis siiski igat üksikut artiklit läbikaalumise alla wõtma ja et nad on walmis igatewiisi järelandmist

tegema ja läbirääkimisi pidama, et kokkuleppele jõuda. Palgaosa kohta teatasid nad juba ette, et nad järelandmisi on nõus tegema. Nad katsusid igate wiisi teada saada, kuidas selle peale reageeriwad tööandjad, kas nemad on samal seisukohal, wõi on nendel siiski teistsugune seisukoht. Nende poolt aga awaldati sarnased tingimised, mida pidime lugema demonstratiiwseteks. Rkl. Tiks tähendas juba, misuguse häda ja waewaga läks korda segakomisjone käesolewal aastal kokku saada. Põllumeeste esitajad ei wõtnud waewaks kokku tulla, waid ignoreerisid segakomisjoni täiesti. Waadake, kui seisukord niisugune on, siis ei wõi töölised lootma jääda, et nendes komisjonides, kus põllutööandjad üldse kokkuleppe peale ei mõtlegi, kus nad on suutnud endid igatewiisi tugewasti organiseerida kütirühmade ja kaitseliidu salkade peale, et sel ajal, kus nad endast reaalselt jõudu kujutawad, mingisugust kokkulepet nendega wõiks saada. See on õieti asja sisu. Ma pean veel teiselt poolt tähelpanu sellepeale juhtima, et paljudes kohtades segakomisjonide walimisi toimetati sarnasel teel, et paljud töölised sellest midagi ei teadnud. Ma pean alla kriipsutama seda, et neis waldades, kus töölisteesitajad wallanõukogule on lähemal, kus nende esitis on palju suurem, seal wõeti segakomisjonide walimisest palju elawamalt osa ja sel lihtsalt põhjusel, et seal olid walimised teada. Neis kohtades aga, kus põllumeestekogud wallawalitsustele lähemal seisid, oli osawõtmine palju leigem ja nimelt sellepärast, et kuulutus kleebiti ainult wallamaja seina külge ja mujale ei teatatud sellest mitte midagi. Tähen dab, need wallawalitsused hoolitsesid ise selle eest, et põllutöölised sellest walimisest mitte midagi ei teaks. Kui nüüd küsida, et kas need asjaolud mõjusid walimistest osawõtjate arwu peale, siis ei tule selle juures wist kellegilgi kahelda. Rõhutasin juba warem, et kodanlised erakonnad, kui neil tarwis oli maatameest ja talusulast püssi alla panna, kui neid tarwis oli sõtta saata oma wõimu kindlustuseks, lubasid neile maad ja muud anda. Lubasid neile kindlustada abinõusid kurnamise wastu, kindlustada piiratud tööpäewa pikkust, lubasid neile sarnased tööpalgad, mis elu ülalpidamise enam-wähem wõimalikuks teeb jne. Praegu jagatakse ühele poolele kerge käega autasu 10-ned miljonid, nähtawasti ei saa keelduda ka 100-sid miljonid wälja andmast. Põllutöölise seisukord

on jäänud endiselt hallparuni määrata ja kuidas viimased seda määravad, on juba teada. Praegu, kus meil tegemist on ülemaailmes ulatuses tuntava tööpuudusega, kus tööliue on sunnitud igasugustel tingimustel lihtsalt oma eluliste instinktide tõttu tööle minema, näeme, kuidas hallparunid neile palka maksavad. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : M i s p ä r a s t ü l d s e m i n n a k s e t ö ö l e ?) Sarnastel tingimustel minnakse tööle sellepärast, et kuidagi ära elada. Teie, härrad, kasutate seda selleks, et tööliselt viimast nahka wõtta. Ma ei hakka üksikuid nähtusi ette tooma, kuipalju ühes wõi teises kohas palgasid maksetakse, ütlen ainult, et on palju neid kohti, kus maksetakse palka, mitte rohkem, kui 25% endisest, ennesõjaaegsest palgast. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : Ü l e 2 k o r d a r o h k e m !) P a b e r i m a r k a d e j ä r e l e m u i d u g i . T e i e e t t e p a n e k o n j u b a t e a d a . M a w ö i k s t e i l e o t s e k o h e , m u h ä r r a d , ü t e l d a , e t r a h a p a l k e i w a s t a k a u g e l t k i e n n e s õ j a a e g s e t e l e n o r m i d e l e . T e i e e t t e p a n e k u d o n i l m u n u d k ö i g i s a j a l e h t e d e s j a s e a l t w ö i b l e i d a , e t n a t u r a s a n t u d p a l k w a s t a b e n a m - w ä h e m e n n e s õ j a a e g s e t e l e n o r m i d e l e , k u n a t e i e p o o l t p a k u t u d r a h a p a l k 4 — 5 t u h a n d e m a r g a w a h e l k ö i g u b . P ö l l u t ö ö l i s e e n n e s õ j a a e g n e p a l k o l i 2 2 — 2 4 t u h a t m a r k a , p r a e g u s e k u r s i j ä r e l e ü m b e r r e h k e n d a t u l t . O l i m ö i s a i d , k u s n e i s t n o r m i d e s t w e e l r o h k e m m a k s e t i . N e i l e t ö s i a s j a d e l e t e i e , h ä r r a d p ö l l u m e h e d , w i s t i s t i w a s t u w a i e l d a e i s a a . L u g u o n s a r n a s e k s k u j u n e n u d , e t p ö l l u t ö ö l i s e d o n p a n d u d p r a e g u s e i s u k o r d a , k u s t n e i l w ö i m a l u s t e i o l e p a l g a t i n g i m i s i w ä l j a n ö u d a , e h k w ä ä r i l i s e p o o l e n a e s i n e d a — n a d o n p r a e g u t ä i e l i k u l t e t t e w ö t j a w ö i m k o n n a s , k ü s n e i l e p a l g a t i n g i m i s i e t t e d i k t e e r i t a k s e . R i i g i k o g u p e a k s t e i s e l e s e i s u k o h a l e a s u m a , k u i s e d a t ö ö a n d j a d s e g a k o m m i s j o n i s o l i d . M e i e e n a m u s e r a k o n n a d , k e s a l a t i r ä ä g i w a d d e m o k r a a t i a s t , ü h e õ i g u s l u s e s t , p e a k s n ä i t a m a , e t n a d o m a s ö n a d e j ä r e l e t e e w a d . M a ü t l e n , s e e k ü s i m u s o n e n a m - w ä h e m n e n d e p o o l t j u b a e t t e o t s u s t a t u d , m a e i k a h t l e k a , e t s e e ö t s u s e i t a w o n . (A . W e i l e r (t ö e r .) : M i s T e i e s i i s w e e l r ä ä g i t e j a a s j a t a a e g a r a i s k a t e !) M i n a e i t u l n u d k i k ö n e t o o l i l e m u i d u g i m i t t e s e l l e k s , e t e n a m u s e r a k o n d i u s k u m a p a n n a p ö l l u t ö ö l i s t e r a s k e s e i s u k o r r a s u h t e s , e i t u l n u d m i t t e k a s e l l e p ä r a s t , e t k e l l e g i l e a n k u p ä h e r ä ä k i d a , w a i d a i n u l t s e l l e k s , e t s i i t k o h a l t k i n n i n a e l u t a d a m e i e p r a e g u s e R i i g i k o g u e n a m u s e o t s e k o h e s t k l a s s i p o l i i t i k a t j a j õ u k a t e

kihtide kaitsepoliitikat ning nende luwide kaitstmist. Siit kohalt wõib kinni naelutada weel kord seda, et kõik need lubadused, mis omal ajal töötawatele kihtidele on antud, on olnud ainult pettelubadused, on antud ainult selleks, et endale teatawal silmapilgul suurtükiliha saada, et neid kihtisid wõitlusele wiia selle nimel, et pärast siis Eesti mõisnikkudele suuri mõisaid ja 3—4.000.000 kapitaali kätte sobitada ja ei millegiks muuks. Ma arwan igatahes, et töölisel ka tänasest Riigikogu otsusest, mis siin tehakse, oma järeldused teewad ja selle otsuse mõjul rohkem ja rohkem ennast koondama hakkawad.

Juhataja **K. Wirma**: -Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaja algus kell 7.30 min.

Peale waheajaga algab koosolek kell 7.50 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

O. Gustawson (is.): Riigikogu liikme Arro ettepanek, asuda selle seaduseelnõu esimesele lugemisele ilma komisjoni andmata, ei tulnud üllatusena. Selle ettepaneku tagamõte on käesolewat seadust tagasi lükata ilma pikema jutula. See ettepanek ei suuda meid üllatada sellepärast, et meil sarnaste küsimuste suhtes juba ammugi teada selle rühma seisukoht, kuhu kuulub rkl. Arro. Selle seisukoha väljendas ühel rahwakoosolekul nii wäga lihtsalt ja kujukalt rkl. härra Birkenberg kui ta lausus: „Igasugune katse töökaitse-seadusi maksma panna on riikiline kuritegu.“ Ja et härra Birkenberg'i apostli osa oma peale wõttis Christjan Arro, kes kuulub Apja, on minu arwates sama loomulik. Sest just Abjast tuleb meil otsida selle Mogri-Märdi prototüüpi, keda Kitzberg lausuda laseb oma ürgjõulise: „mispärast töölisel-kuradil jalgade asemel kabjad kaswanud pole.“ Mogri-Märt on tabanud õieti kogupöllumeeste seisukoha tööliste wastu. Kogupöllumees tänapäew ei oska kunagi hinnata töölist kui inimest, waid ta näeb temas ainult töölojust. Isegi seda mitte, sest ainult töökaitse-seaduste wastu on sealt poolt häält tõstetud, loomakaitse seaduste wastu aga mitte. Nendega nagu näha, nad lepiwad. Aga riikiline kuritegu nende arwates on, — töökaitse-seadused. On

kuritegu ja jõledus nende meelest seegi seaduseelnõu, mille meie rühm täna on esitanud. Põllumeestel on teised laulud suus, — nende laul räägib wabast kokkuleppesest. Aga kui meie wõtame arwesse nende mogrimärdilised tõekspidamised meie tööliste kohta, siis on meil ilma seletamatagi selge, millõks see waba kokkulepe praegustes oludes õieti kujuneb. Ei millegiks muuks, kui piiramatu wabakurnamiseks. Mul oli hiljuti juhus kuulata ühe Pärnumaa perenaise arwamisi normaali wahekorra kohta töölise ja pere-mehe wahel. See perenaine lausus, et tööline pidada enne 3 korda käima kolme talu ukse taga põlwili maas tööd palumas, et lõpuks neljas talu teda wõtaks tööle ainult kõhutäie söögi eest. See on waba kokkuleppe ideaal, mille eest eriti härra Saul on wõidelnud. (J. Saul (põl.): Ärge laimake!) Toon Teile mõne tõsiasja, et näha, kes waletab ja kes tõtt räägib. Ma kardan wäga, et Teie sel puhul see olete, kes waletab. (J. Tiks (is.): Härra Saul waletas täna juba enne. A. Weiler (töer.): Olete parajad poisid mõlemad.) No jah, kõige kohasem on Weiler seda küll otsustama. (Naer.)

Wõtke kõige pealt põllutöölise tööpäewa pikkus ja ütelge, millise ajaga ta õieti piirdub. Kaheksast tunnist ei jätku teile kaugeltki mitte. Teie arwates peaks tööpäew 18 ja 20 tundi pikk olema, mida ta tihti peale tegelikult ongi. Töölisel ei ole töepoolsest ainust minutitki waba aega. Isegi söögi ajal, kus ta waba peaks olema, pannakse, vähemalt naistöölised, abiks majatalituse tööde ja muude kõrwaliste tööde peale. Põllutöölise elu on üksainus suur töörühkimine wara hommi-kust hilja õhtuni. Tööandjad tabawad sellega kahte kärke korraga: peale otsekohese kasu lööwad nemad profiiti weel sellega, et töölisel, lõpmata tööd rühkides, ei jää aega üle „rumaluste“ peale mõtlemiseks ja „rumalustest“ osawõtmi-seks. Nende „rumaluste“ all mõeldakse eestkätt just tööliste osawõttu töölisühisustest. Ma usun küll, et wist Eesti kogupõllumehed ainukesed on, kes põllutööliste ühisustest osawõtmise peale waatawad, kui kuritöö peale. (A. Tupits (põl.): Mujal seda küll ei ole!) Kõige parem näide, seal on härra Tupits, kes ise ajalehetoiimetaja, kes aga täna esimest kord kuuleb, et mujal maailmaski põllutöölise ühisused on. Kui Teie silmapiir nii kitsas, siis ärge tulge vähemalt

awalikult ütlemas. Mis mujal maailmas iseenesest mõistetaw, selle peale waadatakse meil kui jumalawallatu asja, kui riik-lise kuritöö peale. Mul on maal ringi lii-kudes julhus mitmel pool kuulda olnud, kuidas töölised lahti loobitakse kohtade pealt, ainult sellepärast, et nad on julgenud töölisühisuse liikmeks astuda. Õelge mulle, kas saab weel kaugemale minna tööliste ininõiguste eitamises? Sealsamas on aga kõrwuti teie põllumeestekogud ning rühmitused. Teie leiate, et iseendast mõistetawalt iga põllumees peab seal liige olema. Kui teie leiate selle enda kohta õige olewat, siis mõotke tööliste sama mõõdupuuga. Lubage neidki oma töölis-organisatsioonist osa wõtta. Seda õigust ei ole teie neile enne andnud ega taha ka praegu anda. (J. Hünerson (põl.): Kes neid keelab?) Härra Hünerson küsib, kes neid keelab. Teie olete esimene, kes keelab ja „Kajas“ õhutab seda keeldu ka seal, kus ilma Teieta mitte ei keelataks. (J. Saul (põl.): Pange nimekiri wälja, kes keelab.) Pruugib ainult härra Saul'i peale waadata ja elaw nimekiri on Teil ees. Täna õhtul on härra Hünerson ja härra Pärilin wahel-hüüetes, kui ma ei eksi, vähemalt kümme korda toonitanud, et meil tööliste palga-tingimised mitu ja mitu korda paremad olla, kui enne sõda. Teile hüüti juba, et kui teie asja wõtate nõnda, et ühe endise rubla asemel praegu maksetakse kaks marka, siis wõib teil täiesti õigus olla. Kui teie aga tõsised asjaolud wõtate, nõnda nagu nad on, siis ei ole teil mitte õigus. Wõtke näituseks palk kas woi-naelades ehk wiljapuudades, siis näete, et palgad on wäga suurel määral alla läinud wõrreldes ennesõjaaegsete palka-dega. On ju tihtipeale mitmel pool päris awalikult toonitatud, et olla päris armu-and, et tööliste tööd üldse antakse. Jälle üks omapärane seisukoht. Wähemalt mujal hinnatakse tööandmist teisiti. Töö-line saab oma palka töö eest, mida ta teeb. Armuand pole teenitud palk aga kaugeltki mitte. Teie arwates peaks wist nii olema, et kui tööline kaks päewa tööd teinud on, siis peab ta weel peremehele kõrwa maksma. Ja kui töölise oma palganatukese korralikult kättegi saaks.

Mul on praegu käes palgaleping ühe Wõrumaa taluperemehe ja tema sulase wahel. See palgaleping on tehtud ühe aasta peale. (J. Saul (põl.): Näidake allkirjad.) Kas Teie ei tuleks mitte lähemale ja waataks? (J. Piiskar (is.):

Nemad kardawad lepinguid.) Selles lepingus on ette nähtud, et see, kes loobub enne tähtaja lõppu lepingust, on kohustatud maksma teisele 1000 marka kahjutasu. (J. Saul (põl.): Täitsa õigus.) Kas see, härra Saul, Teie arwates ka õige on, kui peremees enne tööaasta lõppu, — leping on sõlmitud 23. aprillil s. a., — ütleb lepingu üles 3. jaanuaril s. a. ja peksab sulase minema, ei maksa seda tuhandet marka aga mitte, waid jätab isegi kolmweerand palka wälja maksmata. Tööline on selle peremehe juures tööd teinud enam kui üheksa kuud. Ta pidi saama 30 puuda rukkid, on aga kätte saanud ainult 18 puuda. Edasi oleks tema pidanud saama 25 puuda otre, kätte on saanud aga kõigest 15 puuda. (Wahelhüüe paremalt poolt: Palju ta tööd tegi?) Tema tegi tööd üheksa ja pool kuud. (Wahelhüüe paremalt poolt: Ei, ma küsin, palju ta tööd tegi?) Tööwiljakuse norme tehtud töölepingus ette nähtud ei ole. (J. Saul (põl.): See on, — ta nuumas ennast üheksa ja pool kuud.) Ta pidi saama 5 puuda nisu, kuid ta ei saanud ühteainustki puuda kätte. Le pingus scisab kolm puuda herneid, kätte ei ole antud ühtegi puuda. Kahest puudast sooiast on kätte saanud ainult $\frac{1}{2}$ puuda. Kartulid pidi tööline saama 25 wakka, aga ei saanud ühteainustki wakka. Kõige hullem on aga see, et peremees kartulite mitteandmist põhjendas sulase süüga — see olla lasknud külmal kartulid ära wõtta. (Wahelhüüe paremalt poolt: Aga mis tegi sulane?) Peremees ei lasknud sulast kartulid üles wõtta, ütles aga — las paisuwad weel maas. Ja kartulid paisusidki kange külмага maas nii kaua, et neid sulane lõpuks enam kätte ei saanudki. (Wahelhüüe paremalt poolt: Noh, Te kaitsete ju logardit.) Jah, peremees see oli logard. (Wahelhüüe paremalt poolt: Noh, siin on peremees ja sulane koos mõlemad logardid.) Seda hullem aga, et see logard kõik süü sulase selga laob ja ta pealegi palgast ilma jätab. (Wahelhüüe paremalt poolt: Aga seal on kewadel suured kartulid!) Aga see ei ole ainus pärl. Teie oma leht, „Kaja“ kirjutab kord ühest suurest kogupõllumehest. Ta on wallawanem ja peale selle weel Tartumaa maakommanõukogu liige. Selle „suure“ mche pidi wäikene karjapoiss

kohtu kaebama, sest et peremees talle palka wälja maksta ei tahtnud. (Wahelhüüe paremalt poolt: Ja, jah, ta teenis 1 kuu ja tahtis 12 kuu palga saada.) Kohus hindas seda aastakaupa natuke teisiti, kui Teie, härra Saul, seda arwate. Kohus mõistis karjapoisile palga wälja. Aga weel hullemaid asju sünnib. Mul oli võimalik käia Tartumaal Puhjas. Seal teati mulle kõneleda, et ühes külas mitu taluperemeest ainult naisteenijaid peawad ja neile mitte pennigi palka ei maksa, waid neid naiseks lubawad wõtta. Kui naisteenijad ootamast tüdinewad ja palka hakkawad nõudma, siis kihutatakse nad lihtsalt minema ja wõetakse uus asemele. (Wahelhüüe paremalt poolt: See on wäga ilus. See on wabaabielu.) See on teie waba kokkuleppe tegelik tagajärg. Neil peremeestel on mitu protsessi ees oma naisteenijatega, kes mitme aasta saamata palka nõuawad.

Siin räägiti hommikul koosolekul tööliste korteriküsimusest linnas ja maal. Korteriolud on wiltsamaist wiltsamad, nii siin kui seal. Tihti peale ei jätku teenijale toanurgakestki. Ta peab magama kas aidas wõi põõningul. (Wahelhüüe: Kas maja maha põlenud wõi?) Teil on majad käes ja ruumi küllalt, aga töölojuse jaoks ei taha toanurgakestki anda. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kena sõrdu!) Edasi. Wõtke arstiabiandmise küsimus. Kui sulasel on õnnetus juhtunud ehk on ta haigeks jäänud, siis naerab peremees ta üle ja ei anna temale tihti peale isegi hobust... (Wahelhüüe paremalt poolt: Andke nimekiri.) ... et ta arsti juurde wõiks sõita. Alles hiljuti töid ajalehed sõnumi, kuidas ühe töölise naine pidi palkama mujalt hobuse, et haiget tohtri juurde wiia. (Wahelhüüe paremalt poolt: Tüdrukuga rabeledes sai ta häda ja siin weel pidi peremees ta tohtri juurde saatma.) Meil on need saulikud labasused ammugi teada. Koalitsiooni rühmade armust on haiguste, õnnetujutumiste ja tööjõuetuse vastu kinnitamise seadus ellu wiimata. Töölised ei pääse oma haiguste ja hädadega isegi haigemajja. Ning wanaduspäewil on nende koht walla waestemajas, seal wiltsuste kodus. Suur hulk ei pääse aga sinnagi. Nende koht on lihtsalt aiaääres. Meie rühma poolt on wälja töötatud ja Riigikogule esitatud wanaduse,

tööjõuetuse ja tööta oleku vastu kinnitamise seadus. See seadus magab töökaitse komisjonis, wõtke ja hakake teda arutama. Mis keelab teid seda tegemast? Teie tõekspidamised, mille järele tööline inimene ei ole, waid töölojus, kellelt tuleb wõtta, mis wõtta sünnib, ja pigistada niipalju, kui pigistada saab, et siis teda lõpuks aiaäärde wisata. (J. Saul (põl.): Minu töölistel on igal ühel alewis majad.) Minagi olen üht-teist kuulnud sellest, kuidas Teie oma töölistega ümber käite. (Chr. Arro (põl.): Tema kõneleb Wenemaast.) Kui Teie arwate, et Abja Wenemaal on, siis — olge lahke! Ma ütlesin juba enne, meid ei pane imestama teie seisukoht tööliste vastu. Teie ei õpi midagi juurde, teie jäete selleks, mis teie olete. Teie kaartid ning näod on lahti. Kelle kohta aga kõwa sõna ütlesite peab, see on tööerakond oma kahepaiksuse ning nahksusega. Öieti on lugu nii, et põllumehed ei saaks oma tõsist ja töölisikiusawat nägu tegudes nõnda tugewalt Riigikogu kaudu näidata, kui tööerakond neile mitte oma lahket kaasabi ei pakuks. Meie arwates oleks ammugi aeg, et see erakond peaks sõna „töö“ oma nimetuse eesotsast maha kustutama ning ennast nimetama lihtsalt „jerakond“. See on jerakond, kes hiilgab sellega, et ta iga tuule järele oma nina seab. Tööerakonna ratsahobuseks on olnud alati järkjärguline jupi-poliitika normaal oludesse tagasimineku tähe all. Selle juures istugu tööline kui lika-lõkal. Tõmmatakse nii, saab ta pähe ja tõmmatakse teisiti, saab ta jälle pähe. Kui on tarwis üüriseadust kaotada, siis näitab tööerakonna baromeeter normaalaegu. Kui tarwis on aga sõjaseadusele lõpp teha ja amnestiat anda, siis seletab seesama erakond, et normaalajad weel saabunud ei ole ja et sellepärast olla tarwis sõjaseadust niihästi Tallinnas kui piiriäärsetes maades edasi kesta lasta. Edasi, kui on jutt kaitsest põllutöölistele, siis tuleb see erakond ja jutustab oma apostli Arnold Schulbach'i suu läbi, et ajad olla sedawõrd normaalsed, et mingisugust põllutööliste tööaja ja palgaolude seaduslist normeerimist tarwis ei olla. Mina arwan, et maatöölistel oleks ammugi aeg wõtta siige seisukoht selle „jerakonna“ suhtes. Ma usun, et nad seda juba teinud ongi. Suure hulga maatööliste keskel, keda ilus sõna „töö“ omal ajal meelitas, on nüüd arusaamine tärnanud. Oma tegudega on tööerakond töö risti lõonud

ja töölistel oma ridadest ära peletanud. See on enam kui iseloomulik, et tööerakonna eriteadlane töökaitse alal on härra Schulbach, seesama härra, kes juba warimatest aegadest tuntud rentnikkude väljapildumisega Wiru maakonnas, Sillamäel, see poolmõisnikku. Ja waadake, kui tööerakond sarnaste meeste kätte töökaitse küsimused usaldab, siis on igale arusaadaw see wihane töökaitse-seaduste mahamaterdamine seal poolt. Meie arwame, et wastutus sellegi eest, kui meie poolt täna esitatud seadus tagasi lükatakse, langeb täies ulatuses tööerakonna peale.

J. Reesen (kom.): Wahekorrad on seiged. Näokatted lamawad maas. (Kauakesiwe naer. A. Weiler (töer.): Laske sellesamas tempos! — M. Martna (sd.): Eluta asjad ei lama! — A. Weiler (töer.): Algus oli ilus igatahes!) Kui teie wahelhüüded lõpetate, siis räägin edasi. (Juhataja kõlitas.) Wiigilehed on poolwiltu wajunud (Üidine naer. Wahelhüüded: Edasi, rutem, rutem.) ning alasti kodanline wägiwald wahib seal järele jõukrusega wastu. (Naer.) Kõige suuremad teend selle wiigilehe wiltuwiskamises suhtes on nõندانimetatud tööerakonnal, kes täna sai ümber ristitud „jerakonnaks“. (A. Weiler (töer.): Kas Teie see ristiisa olete?) Ülesanded igale erakonnale saawad ikka rohkem ja rohkem arusaadawaks. Need erakonnad, kes endile ülesandeks seadsid silmi teha omal ajal teatawatele töötawatele hulkadele, et neid oma poole wõita, on oma töö teinud. Sellele saab nüüd lõpuarwe tehtud. (Wahelhüüde: Teie on juba ammu lõpuarwe tehtud. A. Weiler (töer.): Teie wiigilehed on juba ammu täiesti wiltu wajutatud.)

Juhataja **A. Kerem**: Rkl. Reesen, ma ei saa siiski aru, kuidas see päewakorra-punktiga ühenduses seisab.

J. Reesen (kom.): Kui seadus põllutööliste tööaja ja palgaolude kohta täna Riigikogu koosolekul arutamise alla tuli, siis sellepärast, et wahekorrad väljaspool Riigikogu on niiwõrd muutunud, et nemad enam tööliste palgaolude korralduse alal ei suuda nõnda mõjuda, et see mõju oleks tööliste kasuks. Meie oleme mitmeaastasest praktikast näinud, kuidas

põllutöölise põllutööaja ja palgaolude korraldamise alal tegelikult on töötatud. Kui see seadus välja töötati, siis olla selle kohta ütelnud üks pahempoolsetel pinkidel seiswatest meestest, wististi ta täna seal ei istu, Karl Ast, selle kohta, et palgaolude korralduste seadus on rewolutsiooniliseks aktiks Eesti tööseadusandluse alal. Mis selle ütelsega taheti ära ütelda? Selle ütelsega ei öeldud iseäralist mitte midagi, waid see oli niisugune, kui kõik teised ütelsed, mis sotsiaaldemokraatide ridadest kuuldawale tulid. Minul on väga hästi meelde jäänud, mida kirjutati sel ajal tööliste tööaja ja palgaolude kohta sotsiaaldemokraatide häälkandjas. Seal öeldi, et see pidawat näitama Eesti töörahwaklassile Eesti sotsiaaldemokraatia tõsist nägu. Kui meie waatame selle seaduse saatust ja arenemiskäiku, siis meie peame ütlema, et omal ajal oli sellel seadusel mõju selles mõttes, et aitas töölistel ootusi ja lootusi rahuldada, nii nagu kõik seadused, mis kodanlisest parlamendist tulewad. Aitas töölisi kodanlise wankri külge kinni kōita. Need pariteetlised segakomisjonid ei ole reaalseid tagajärgi Eesti töölisteklassile mitte annud. Härra Martna peaks seda teadma, sest temal on selle kodanluse seadusandluse ja tähe tegemises, ehk suurem praktika ja seega ka suurem praktika kui minul. (M. Martna (sd.) Minule eraetelugemist waja ei ole.) Teie tegite mulle täna ka eraetelugemisi. Jaan Tõnisson omal ajal ütles ka, et tööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seadus on üks asi ja elu on teine asi. Need ootused ja lootused, mida parempoolne parlamendi osa nende seaduste maksmapanemise peale pani, on täide läinud: elu on käinud oma rada. Kuid mispärast ei ole need inimesed, kes neid seadusi andsid, mitte sõrmegi selleks liigutanud, et elu sundida minema seda rada, mis seaduses ette nähtud on ja mis töölisteklassile kasulik. (M. Martna (sd.): Wenemaal sunniti, aga ei läinud.) Wenemaal ei ole niisuguseid seadusi olemas. Seal kapitalist ja tööline ei waidle ühe lauaga, waid seal kirjutatakse kapitalistidele seadus ette. (M. Martna (sd.): No noh, wõi nii! Wahelhüüded: Kas ise usute ka, mis räägite?) Te wõite wast „Waba Maas“ sellest pike-malt kirjutada! Kui meie waatame neid põhjusi, mispärast tõepoolest elu siis sinnapoole läheb, et ta on tööandjate

poolt, aga mitte tööliste poolt, siis peame alla kriipsutama seda, et ei ole mitte töölisteklassi arenemiseks kõik jõud ära kasutatud, waid inimesed on jäänud selle juurde, mis on. Mis seadusandluse ajal ühe seaduse wastuwõtmisega nende peale langes, jääb nende juurest eemale. Tarwis oleks olnud rahwale nende seaduste tähtsust seletada, mitte sõnas, waid teos. Ma pean konstateerima seda, et need teos seletamised on tagajärgi annud. Minul isiklikult on juhus olnud ühes wallas selle seaduse elluwõimise juures kaaswõitlejaks olla. Asi seisis nimelt selles, et parunid tõrkusid neid seadusi tunnistamast, nende seaduste alustel tasu maksmast. Ja mis oli siis tarwis teha? Tarwis oli sundida parunit, et ta seadust täidaks. Me käisime walla läbi, sest mitte üksnes paruniga ei olnud tegemist, waid ka hallparunitega, — küsisime tööliste käest järele, kas hallparunid ja parun seadust täidawad, kas põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seadus on nende palga alusmääraks. Meie saime wastuseks, et ainult kahes-kolmes kohas on see alusmääruseks wõetud, kuna 38 kohas ei olnud mitte seda tehtud. Meie teadustasime sellest Wiljandi maakonna töö-hoolekande osakonnale, et, waadake, siin on otsekohe seaduserikkumisega tegemist, parunid ei käi selle järele. Esimene kord ei wõetud midagi töö-hoolekande osakonna poolt ette, et neid inimesi seaduserikkumise cest wastutusele wõtta ja seadust täitma sundida. Teine kord wiiwitati ka. Meie läksime kolmat korda. Selkorral oli seal nõndanimetatud sotsiaalrewolutsiooniline mees ametis. Tõime selle otsekohe mõisa. Tema rääkis töölisteesitajatega läbi ja mõisatööliste saai otsekohe parunite poolt palk välja maksetud, mis oli tarwis maksta segakomisjoni poolt wäljatöötatud määruste järele. Teised aga pidid seda kohtuteel lahendamata. Kuid kohtuasi on niisugune, mis enesega kaasa toob väga suuri kulusid. Siis ei olnud töölistel ka enam elu, waid töölistes pidid siin tahes ehk tahtmata kaotama, sest kohtukäimise päewad on wabandamata päewad, mis hallparunile wõimaluse annab palka maha wõtta. Kohtunik wõib aga ka nii talitada, et kolm-neli päewa seda asja tuleb arutada ja nii nädalate wiisi tuleb kohtute kaudu neid küsimusi lahendada. Sellel ajal ei olnud see seadus, palgaolude kinnitamise seadus, mitte weel välja arenenud üle-riikliseks, ei olnud mitte segakomisjoni

liikmetele weel õigusi antud seaduse täitmise järele walwata. Meie wõtsime omal ajal Wiljandimaa töölisteasutajate kongressil otsuse wastu, mis kellegile, kes töökaitse seadusandluse seisukohal asub, mittewastuwõetaw ei wõi olla, see on et töölisteühisustel peaks olema õigus töökaitse-seaduste täitmise järele walwata, kui organisatsioonil, kes tööliste ühiseid huwisid esitab. Kui meie seda nõuame, siis ei nõua meie seda, kui eesõigust, waid sellest seisukohast wälja minnes, et igal kodanikul see õigus on, seaduse täitmise järele walwata, miks siis mitte ei wõiks ega peaks õigust olema töölisteühisusel, kui kollektiivsel asutusel seda teha, ja sellepärast meie nõudsi seda omal ajal, et põllutööliste töö- ja palgaolude korraldamise seadusesse saaks üles wõetud paragrahw, mis wõimaldaks tööliste organisatsioonidel järewalwet selle seaduse täitmise suhtes. Waadake, sel ajal sotsid ühes ei läinud, waid ütlesid „need on töölisteklassi killustajad, nendega ei wõi kaasa minna“. Tehti igasugust kõmu ja lärmi nende inimeste wastu, kes tegelikult wõitluse peale wälja läksid. Õeldi, et põllutööliste tööaja seadus on rewolutsiooniline akt, nimelt selles mõttes, et temaga sõna kõlksutada saab. Kui meie nüüd tänapäew selle nähtuse juures seisame, et elu on oma rada läinud, parempool on wõitjaks jäänud, siis on see selle erakonna süü, kes siin hulka pinke oma all hoiab. Mispärast ei käi teie nüüd maal põllutööliste keskel, aga tegite seda ennem? Mispärast ei lähe teie ja ei seleta põllutöölistele, kuidas neil tuleb wõidelda? (A. Weiler (töer.): Need on Teie kodusel asjad, õiendage need teisel kohal.) Need on siin tarwilikud ette tuua, et põhjusi aru saada, miks meie täna niisuguse seisukorra juures asume, nüüd kus näokatet maas ja wiigilehed wiltu on wajunud. (A. Weiler (töer.): Ei maksa, ega teist korda keegi ei naera.) Mina tahan aga siin weel Teie aadressi peale märkuse teha, et see tööerakond, mis täna sai ristitud „jerakonaks“, ei ole ka mitte midagi teinud, et neid seadusi, mis ta ise oma käte püstitõstmisega wastu on wõtnud, tegelikult läbi wiia, ei ole selle järele walwanud, et neid täidetakse. Kas teie wõite oma erakonnast ühtegi inimest nimetada, kes midagi oleks teinud, et need tööandjad, kes ei ole põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse põhjal wäljaantud

määrusi täitnud, et need oleks wastutusele wõetud? Mina küll ei ole ühtegi julitumist kuulnud, et teie töö-hoolekande osakondade juhatajad wõi teie härrad töö-hoolekandeministrid oleks tööandjatele peale käinud selleks, et neid sundida seadust täitma. Kui teie wõtate seadust wastu, siis ometi mitte selleks, et teda kaante wahel hoida ja näidata „waat, missuguses demokraatlikus paradiisis meie elame, missugused seadused meil kõik ei ole“. See on wiigilehede ülesriputamine selleks, et töölisteklassile teatawal ajajärgul puru silma ajada. Kui nüüd teie tulete ja seletate oma häälekandjas awalikult, et waadake, wahekorrad on muutunud, aeg on teistsugune, ei ole enam wõimalik sellest seadusest kinni pidada, mida meie omal ajal tegime, sest põllumajanduses on esile tulnud suur muudatus, mõisad oleme ära jaganud, mõisahärrasid enam ei ole, kelle eest meie siis töölisi kaitseme, mis jaoks on meil tarwis tööaja ja palgakorraldamise seadust, tööliste töökaitset polegi tarwis... (A. Weiler (töer.): No teiesuguste meeste eest peaks küll kaitse olema.) ...siis arusaadaw, teie erakonna seisukohast pole tarwis enam tööseadust, sest pole olemas enam tööliste kurnajaid, on järele jäänud teie arwamise järele ainult sääsekurnajad. Mis teie siis kirjutate? „Töölisteasutajate teewus segakommisjonis wõib õige halbu tagajärgi anda terwete maatööliste klassile.“ See on jälle süü teiste õlade peale weeretamine selleks, et oma musti tegusid kinni katta. See näitab nimelt jälle, kui poliitiliselt wilumatud, kui tähetundmatad teie olete. Siin on kohe jälle wiigilehed wiltu lükatud. Edasi kirjutate teie: „tööaja- ja palgaolude seadus kaotab oma terawuse, kui suurmaapidamiste likwideerimisega eesolewa aasta kewadeks lõpule jõutakse. Sunduslikud määrused olid tarwis just mõisatööliste kaitseks, kuna taludes wahekorrad läbisegi paremad, sellega aga ka tarwidus määruste järele ja järewalwe wõimalus nende teostamise üle wäiksemad on.“ No waadake, see katkend näitab juba wäga selgelt seda, et teie eneste keskel on ka suur muudatus maad wõtnud, et see „töö“ on täiesti ära läinud, järele on jäänud „jerakond“. Mispärast see nii on sündinud? Sellepärast, et teie keskel on tekkinud ka hallparunid, et need ringkonnawalitsejad ja teised ametnikud, keda teie omal ajal sinna maajagamise juurde upi-

tasite, need on teie meestele normaal-talusid küllalt muretsenud. Mispärast neid siis hoida seaduskaitse piirides, niisuguses wahekorras, et seal tööline ka elada wõiks?

Nüüd on mõisad ära jagatud, ei ole enam parunid, kes töölisi kurnaks. Siin juures unustatakse hoopis ära, et on tõusnud uued parunid endiste asemele ja need uued parunid ei ole mitte siidikinnastes, waid on okaskinnastes, kes töölisi palju rohkem wälja pigistawad kui endised. Mina olen tunnustajaks selle juures, et need endised omanikud, kes oma kohtadele alles on jäänud, annawad tööliste paremaid töötingimusi kui liialparunid. Mida see näitab? See näitab seda, et enne oli mõisades ja on ka nüüd veel mõisades, kus töölised alles on, tööliste seisukord parem, kui nende hallparunite juures, kes wabakokkuleppe alusel töölisi paikawad. Arusaadaw, et seal, kus töölised huljana töötawad, nemad kollektiivselt oma seisukorra parandamiseks rohkem mõju suudawad awaldada tööandja peale; kus aga tööline ükski on, seal ei ole ühtegi tunnustajat ega nägijat, mis selle üksiku inimesega sünnib. Tema on täiesti tööandja meelewalla all ja see wõib temaga teha, mis tahab. Ta wõib teda okaskinnastega pigistada hommikust õhtuni, nii et ta kondid jääwad kui üles-poodud inimesel, ripakile.

Ja see silgumoodi wenitamine ei ole põllutöölise juures kadunud ka selle läbi, et wälja töötati ja maksma pandi põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seadus. Elu läks oma rada. Hallparunid ei tunnustanud neid määrusi ja rewolutsiooniline akt jäi paberikaante wahele. Praegu seisame sündmuse ees, kus see rewolutsiooniline akt puruks tahetakse rebida, et wiimast silti ära häwitada, mis põllutöölise töökaitsesildina olemas oli. Missuguse õigusega seda tehakse? Mis on need põhjused olnud, mis niisugust sammu lubawad astuda? Alati on toonitatud ja toonitatakse ka praegu, et meie elame erakorralises ajajärgus, ehk küll wahest, kui oma sammudele õigustamist otsitakse, teist juttu aetakse, siis on see silmade jõllitamine, et oma tegevust warjata. Ühe sõnaga, öeldakse, et ei ole veel täielikult erakorralised ajad möödud ja seda oleme meie kuulnud sel puhul, kui on tahetud normaalolude loomisele asuda, nimelt kui taheti sõjaseadust ära kaotada. Siis tuldi ja seletati, et ei ole veel normaalolud, et on veel

meeleolu ärewil, et tarwis on seda meeleolu waol hoida surweabinõudega. Aga need surweabinõud, mida on tarwitatud, kas need surweabinõud on tagajärgi annud? Kas see ärew meeleolu on wähenemas? Igaiüks, kes liigub selles ärewas meeleolus, mis terwel maal walitseb, peab ütleva, et see ärewus ei ole mitte wähenenud, waid on tõusnud just nende surwete tõttu. Inimestele on selgeks saanud, et selle demokraatlise wiigilehe all peitub kodanline wägiwald, mis enast wariamata wägiwallaga maksuwusel tahab hoida ja kõiksuguseid abinõusid endale selleks lubab, et wõimu, mis ta kõrd kätte haaranud, oma käes hoida.

Ja nüüd seisame meie selle wõimu majanduslise kindlustamise silmapileu juures. Kui on kätte saadud poliitilise wõimu kindlustamine, kui on korda läinud korraldada oma ametnikkude klass, politsei ja suur sõjawägi, siis on tarwis selle politseile, ametnikukarjale ja sõjawäele elamiswõimalust muretseda, on tarwis, et oleks sellel ametnikkudekarjal wõimalik elada. Aga kuidas moodi on see wõimalik? Selleks on tarwis laialistelt rahwaulkadelt wälja pigistada suurt lisatasu maksude näol ja kurnamise teel. Põllumeeste ringkondades maal ei ole ka mitte see ärewus ära kadunud, mis nõndanimetatud rahwameeleolu all tuttawaks saanud on. Ma pean ütleva, et need liikumised, mis mul põllumeeste hulgas on olnud, ja need läbirääkimised tõendawad seda, et põllumehed seda ärewat meeleolu isegi suurendada aitawad, mis walitsuse poliitika tagajärjel juba suurenenud on. Need maksud, mis teie ametnikkudekarja ülalpidamiseks nende käest sisse riisute ja wälja pigistate, need panewad inimesi tahtmata ärewusse ja kihama.

Juhataja A. Kerem: Ma ei saa aru, kelle kohta need riisumise märkused on tehtud.

J. Reesen (kom.): Mina kah ei hakka mitte seletama... Nii et seal on ka rahulolematust maad wõtnud. Et seda rahulolematust sumbutada ja katta, selleks lubate omale seda, et täna siin rebite lõhki selle rewolutsioonilise akti, et sel teel wõimaldada waba kurnamist ja kokkuleppe tähe all tööliselt wälja pigistada tema wiimast weretilka ja higrasusest. Kui meie nüüd waatame, kuidas moodi teie seda tahate teha, siis peame enesele wiimase segakommisjoni koosoleku kirjeldusest ülewaadet lubama.

Seal tulewad siis teie jõhkrus ja teie kihwad nähtawale. Töölisteklass peab nende kihwade ees tõepoolest wärisema. Töoandjate kihwad wajutawad endid õige walusasti kõige Eesti töörahwa lihasse. See sunnib töörahvast ärewil ja walwel olema, et kihwad teda täielikult ära ei pureks. Missugust abinõu teie selleks walite, et sellele kodanlisele riigile majanduslist alust panna, seda näitawad need tööwiljakuse normid, mida teie segakommissionis esitasite. Majandusline alus sünnib selle lisawäärtuse wäljapigistamise teel, mida teie ületundide töö eest ja madala palga tõttu tööliste käest warastate. Missugused wõimalused isegi nende normide elluwiiamiseks olemas on, mida teie tööwiljakuse normideks nimetate, seda ei tea teie isegi, teie ei ole mitte näidanud, missuguste abinõudega tahate teostada neid tööwiljakuse norme. Oma tööwiljakuse normides ütlete teie, et Eesti riigi põllumajanduse hea käekäigu jaoks tööline ennesõjaaegsete normide ulatusel töötaks. Selleks on toodud allolewad töönormid, mida tööline on kohustatud tööpäewa jooksul tegema. Teie nõuate, et Eesti põllumajanduslise riigi elusolemine nõuab seda, et tuleb maksma panna ennesõjaaegne tööwiljakuse norm täies ulatuses. Kuid kas teie wõtate arwesse seda, et kui teie tahate need normid sunduslikuks teha, et tööliste eluülespidamiseks läheks tarwis ka ennesõjaaegset töötasu, ennesõjaaegses ulatuses. Teie ütlete, et praegu tasutakse rohkem, aga ma kahtlen selle juures. Lubage, ma toon ka faktid ette. Niikaua, kui teie ei ole näidanud, et need tööwiljakuse normid reaalselt tagajärge annawad, siis lubage selle juures kahelda, et sellega wõiks tõsta Eesti põllumajanduslist alust, waid need normid saawad Eesti põllumajanduslise riigi olemasolule veel põhjawajumise miiniks olema. Sest kui teie nõuate tööliste käest ülejõnkäiwat tööd, siis peate ka sellekohast palka maksma, kui töolist lõpulikult wäljakurnamiste eest tahate hoida. (Wahelhüüe paremalt poolt.) Noh, siis olge nii lahked ja kuulake, kui teil lõbus on kuulda, missugused need normid on. Esiteks oleks korralik küind 1 paari hobustega 3—5 wakamaad, 2) äestamine 3 hobusega 30—50 wakamaad siksak äkkega. (Wahelhüüe paremalt poolt: Mis loom see on?) Ma olen ise äkke taga kuus aastat olnud ja wõin teile palju paremini seda asja ära seletada, kui teie seda praegu oma

aktiaseltsides tunnete. 3) wedrutamine ühe paari hobustega, 4) wedrutamine 2 äkke ja 3 hobusega — 16—20 wakamaad. See on ühe wäikese koha harimine. (Wahelhüüe paremalt poolt: See ei ole palju!) Teie harite ühe päewaga 3 talu ära. Teil on Jumala õnnistus! 5) kartuliwao ajamine — 5—6 wakamaad; 6) kartulite muldamine 6—8 wakamaad; 7) rullimine rõngasrulliga 20—24 wakamaad; 8) rullimine puurulliga 20—24 wakamaad; 9) põlluheina niitmine käsiwikatiga — 2 $\frac{3}{4}$ wakamaad. Noh, siin peab ikka Pauluse-tugewune mees olema. Meie põllutöölised on kõik wälja pigistatud ja ei kaswa Koljati suuruseks. Kui teie karjapoisi niitma saadate, kas tema kah 2—3 wakamaad ära niidab? 10) Maaheina niitmine käsiwikatiga — 2—3 wakamaad; 11) rukki niitmine käsiwikatiga — ühes põlluriisumisega kahe mehe ehk kolme naise päew — 2 wakamaad. See on orjaaja wiis, kus päewatöö wõetakse arwesse tükitööna. 12) Rukki niitmine käsiwikatiga — ühe mehe päew — 2 wakamaad; 13) suwiwilja niitmine masinal — 1 päew — 18 wakamaad; 14) suwiwilja niitmine käsitsi ühes kokkupanemisega — 1 mehe ja 1 naise päew — 2—3 wakamaad; 15) heina ülesriisumine ühes saatu panemisega 2—3 wakamaad; 16) kartuliwõtmine päewas 1 wakamaa; 17) kartuliwõtmine masina künni järele päewas 2 wakamaad; 18) sõnniku laialilaotamine 2 wakamaad; 19) puude lõikamine 1 mehe peale, arsinapuid 1 süld; 20) linakittumine 1 naise päew 100—1000 pihu; 21) lina kuprakiskumine 1 mehe päew ühes seemnete kokkupanemisega 1500 pihu; 22) turbalõikus ühe mehe päew — 3000 turwast; 23) turba rōukulaadimine 1 mehe päew — 2000 turwast; 24) linategemine käsimasinal ühes ropsimisega — ühe mehe päew 25 naela.

Selle tööwiljakuse normide analüüsimisel näeme, missugused orjaaegsed kohustused tahetakse töölisteklassi peale panna ja kui meie waatame neid tingimisi, millesse tahetakse asetada töolist ette pandud palganormidega, siis näeme, et need normid ei rahulda praeguse aja nõudeid sugugi, sest see osa palgast, mida praegu tööline saab, ei wõimalda isegi korraliku ajalehe tellimist. Meie, töölistesitajad, teame wäga hästi, missugune teraw rahapuudus maal põllutööliste keskel walitseb ja see on just selle tõttu, et see, mis natuuras palgaks maksetakse, käib läbi kõhu ja ei jää midagi järele. Isegi

suurel määral on puudulik rahapalga osa veel sellest küljest, et näituseks, kui tööline tahab omale lasta riideid ömmelda, siis see walmistegemine läheb rohkem maksma, kui tööline palka rahas saab. Kui teie wõtate veel neid nõudeid, mis kultuuriliste nõuete all tuntud, waimuhariduse tõstmiseks, et ka põllutööline saaks ennast edasi arendada, selleks ei ole temal mingisugust wõimalust. Nende 3 aasta jooksul ei ole saanud põllutöölised oma kultuuri tasapinna tõstmiseks midagi ära teha, sest see rahapalk ei wõimalda neile kirjanduse ostmist jne., ainult paar saapaid ja pastlaid, mida ta saab. Kui meie vaatame lähemalt, missugune see pakkumine on, mida tööandjad pakuvad, siis oleks see järgmine: Moona peal olewa mees-aastatöölise palga alammäär aasta kohta on: 1) 50 puuda rukkid ja 25 pd. otre; 2) 120 puuda kartulid ehk 1 wakamaa kartulimaad; 3) 730 toopi rööska piima ehk lehma pidamiseks prii karjamaa ja 20 puuda heinu ja 100 puuda põhku ehk heinte ja põhu asemel 3 wakamaad heinamaad; 4) 10 naela willu ehk wõimalus ühe lamba kahe tallega pidamiseks, milleks tööline tööandja poolt prii karjamaa ja ruumid, 20 pd. heinu ehk 20 pd. põhku ehk üks wakamaa heinamaad saab; 5) $\frac{1}{4}$ wakamaad aiamaad ja $\frac{1}{2}$ wakamaad linamaad; 6) üks süld arsinapuid ja 7 jookswat sülda hagu ehk puude ja hagude asemel 3 kuubikut turvast; 7) rahapalgaks 8 pd. rukki, 8 pd. otrade ja 8 pd. kaerte wäärtus; 8) korter ühes walgustusega ehk walgustuse asemel 20 naela petrooleumi. Wakamaa all on mõeldud Tallinna wakamaa.

Palgasaamise suhtes jagunewad tööliselised töowõime järele 3 kategooriasse: 1. kategooria — täisjõulised — 18—55 aastani, 2. kategooria — alaealised — 16—18 a. ja wanad 55—60 a., 3. kategooria — lapsealised 12—16 aastani ja wanad üle 60 aasta.

Siin ei ole kõik põllutöölised jaotatud ühesugustesse liikidesse, waid siin on õige suur liigitamine just sellel alal, mis wälja läheb selle peale, et alaealist töõjõudu ilma tasuta kurnata. Need kategooriad ei saa mitte kõik ühel alusel palka, waid selles paragrahwis on tähendatud, et palga alammäär on arwatud täisjõuliste meestöölise kohta ja 2. kategooria tööline saab 75% 1. kategooria tööliselise palgast. 3. kategooria tööline saab 25—50% 1. kategooria tööliselise palgast. Iseseiswa naistöölise palga alam-

määr on 75% wastawa meestöölise palga alammäärast.

See liigitamine, nagu ma juba tähendasin, näitab selgesti, et hallparunid tahawad alaealiste kurnamiseks enestele saada täieliku wabaduse, sest kui teie wõtate praegumakswad olud maal, ja wähegi enestele ette tahate kujutada seda seisukorda, milles alaealiste töökaitse on, siis peab ütleva, et siin ei ole mingisugust alaealiste töökaitset. Kahetsuse wäärt on karjalapse seisukord, kes hommiku kella 4 õhtul päikese loojaminekuni hallparuni karja järele walwama peab, sellega niisuguseid kohuseid enese peale wõttes, mis sel korral, kui alaealisi ei oleks, täisealised kandma peaks, seega täisealise täit töõjõudu tarwitab. Need funktsioonid, mida karjalaps karjahoidmisega täidab, on niisugused, mida ükski tugew tööline wäiksema tööwaewaga täita ei suuda. Missuguse õigusega wõite teie neile alaealistele ainult 25% täisealise palgast maksta? (Wahelhüüe paremalt poolt: Lugege oma seadus läbi, kus öeldud, et alaealisi tööle panna ei wõi.) Teie ju meie seadust wastu ei wõta. Kui teie oleks meie seaduse poolt, siis meie niimoodi ei räägiks, siis oleksime teiega päri ning ma ei wiidaks praegu teie kallist aega. Loomulikult peaks siis karjane täisealisega ühesugust palka saama. (Wahelhüüe paremalt poolt: Karjane wõib samasuurt palka saada, kui ta hästi oma kohust täidab.) No, kas karjasel siis ka erioskust waja. (J. Saul (põl.): Muidugi, mis ma niisugusega teen, kes pool wilja ära söödab.) See on nimelt Saulide tarkus, Saalomoni pärandus.

Juhataja A. Kerem (Helistab.): Rkl. Reesen, ma palun Riigikogu liikmete nimesid korralikult nimetada.

J. Reesen (kom.): (Segased wahelhüüded paremalt poolt ja keskelt. A. Weiler (tõer.): Kas Reesen ise ka karja läheb?) Olen 14 a. ise karjas käinud ja kannatlikult seda tööd teinud. (A. Anderkopp (tõer.): Eile wist tulite alles karjast.) Ka Teid oleks tarvis veel karjatada, muidu lähete üle weere.

Alaealiste töökaitse küsimuse käsitlemisel peate teie rahwa terwishoiu seisukohast wälja minema, kui teil üldse rahwa

huwid tähtsad on, peate nende wäetite 6—8—10 a. laste piinamisele ja eksploateerimisele piiri panema. Siin ei wõi mitte waba kokkuleppega tegemist olla, waid siin on tegemist inimese terwise ja kogu rahwa terwiseaga. Kui teie kurnate noorukesi, lasete neid ainult 5—6 tundi 24 tunni jooksul puhata ja sunnite neid wahepeal põllutöös olema, siis kurnate teie kaswawa noorusjõu ja wärskuse ja järele jääb ainult pime ja tuim tööloom, kellel mingisuguseid huwisid ei ole. Sarnaseid pimedaid ja tuimi inimesi on just kapitalistilisele korrale tarwis ja sellega on tänane wihatuju seletataw, mis seaduse arutamise puhul ilmsiks tulnud. (A. Weiler (töer.): See on wesi teie weskile.) Ka Teie trükikojas on alaealisi, keda Teie kurnate. Siin on täna juba puudutatud maalwalitsewat korteriküsimust. (Wahelhüüe keskelt: Mis siin sellega tegemist on?) Kui teie seaduslikul alusel ei reguleeri seda tähtsat küsimust, siis on härra Lattik'ul ja teistel pappidel õigus tulla ja jutlustada suurest kõlbluse langemisest.

Juhataja **A. Kerem**: Palun mitte sarnaseid ütelsi tarwitada Riigikogu liigete kohta. Teen Teile teise märkuse.

J. Reesen (kom.): Ma ütlesin ainult, et härra Lattik'ul ja teistel pappidel....

Juhataja **A. Kerem**: Rkl. Reesen, ma teen Teile kolmanda märkuse ja wotan Teilt sõna ära.

O. Pärilin (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma ei mõtlegi hakata waidlema eelmiste kõnelejatega. Ütlen ainult, et meil maal niisuguseid olusid ei ole, et põllutöölilistele ainult 25% sellest palgast maksetakse, mis enne sõda. Minu teada on palgad wahest veel kõrgemad. Ma ei tunne küll börsekursi, waid ma tunnen ainult neid natuurasadusi, milles meie palka põllutöölilistele maksame. Kuid ma tahan tõenduse tuua oma enese majapidamisest ja wälja rehkendada neid hindu, mis praegu maksetakse. Wotan selle kõige kallima artikli, mille kohta rkl. härra Martna siin seletas, et see kaliks on läinud, see on nimelt wõi. Kui meie nüüd wõtame wõi kulla aluseks ja sellega hakkame palkasid wõrdlema, siis wõin ma näidata, et meie kaks korda rohkem palkasid maksame, kui enne sõda. Enne sõda maksin ma nimelt oma naisteenijale 60 rubla aastas ja see wastas tol ajal 180 naela wõile. Kui mina aga praegu

maksan oma naisteenijale 2.000 marka kuus, siis wastab see praeguse wõihinna järele 360 naela wõile. (A. Weiler (töer.): Sulatage margariini hulka.) Wõtame wahest meesteenija, siis enne sõda sain ma tema 240 naela wõiga, praegu pean aga 430 naela wõid aastapalgaks maksma. Ehk wõtame mõne teise aine. Härra Martna näitas, et loomaliha olla nii häbemata kallis. Kui meie nüüd sellega hakkame wõrdlema, siis läheme meie päris rappa ja sohhu. Enne kui mina talu ostsin, maksin mina lehmast 60 rubla, ja sain tüdruku ka 60 rubla aastas. Nüüd aga tuleb lehma hind keskmiselt 4000 marka, tähendab, saab ühe lehma müümisest tüdruku kahe kuu palga. Ennem sai ühe lehma eest aastas tüdruku, nüüd aga tuleb kuus lehma maha müüa, et tüdrukut saada. Wõtame wäiksema talu, kus ainult 6 looma on, siis tuleb seal aasta jooksul terve kari maha müüa, et naisteenija palka saada. Ja siin tullakse rääkima, et palk olla ainult 25% eelsõjaaegsest. Wahest öeldakse, et rukis on kuld ja kui meie selle põhjal palgad wälja rehkendame, et siis saame need õiged kätte. Ma wõin ka rukkiahinnaga need teile wälja rehkendada ja siis näeme, et naisteenijale maksin ma enne sõda 60 puuda rukkid aastas ja nüüd tuleb 87 puuda aastas. Kaertega on lugu veel hullem. Ennem maksin ma naisteenijale 60 puuda aastas, nüüd aga 150 puuda, meesteenijale enim 80 puuda, nüüd aga 240 puuda.

Sellest meie näeme, et meie põllumehed Tartumaal ei tunne niisuguseid palkasid, nagu siin on räägitud, ja ma arwan, et meil ka mujal olud Tartumaast palju lahku ei lähe, ehk küll igas maakonnas eripalgad makswad on.

See seadus, millest siin praegu jutt on ja mis praegu lugemisel on, see on meie põllumeestele täiesti wastu wõtmata, sest et meie siis ainult ühe aasta jõuaks talu pidada. Oleks iseasi, kui meile põllupidajatele garanteeritaks ka samasugune palk, nagu tööliisele, siis wõiks see wäga hästi wastu wõetaw olla. Aga kes lõpude lõpuks need palgad wälja maksab? Mina olen meie pangahärradega rääkinud, teie arwate muidugi, et meie nende pangahärradega wäga tuttawad oleme, ja need räägiwad, et ühelgi teisel aastal ei ole põllumehed pankade peale nii suurt tormi jooksnud, et raha saada, kui tänavu. Ja ometi ei ole põllumehed sel aastal midagi ehitanud. Teie teate küll

wäga hästi kurta, et kui halwad korteriolud on, et töölistel korterit ei ollagi. Aga peab ütleva, et põllumees isegi omale ei jaksa ehitada, weel vähem siis oma tööliste. Ja selle peale vaatamata, et ehitusi ei ole olnud, oldi siiski suures raha puuduses. See tuli aga sellest, et palkasid tuli maksta ja arweid majapidamises õiendada, milleks siis ka lihtsalt pangast raha pidi laenama. Meie teame, et mineval aastal ka wilets aasta oli ja põllumehed ei tulnud omaga välja. (M. Martna (sd.): Tulewal aastal saawad siis sulased talud omale.) Wõib olla, ma seda ei tea ütelda.

Seda seadust wastu wõttes, jõuaksime meie wäga halwale seisukorrale, meie põllumajandus ei suudaks ennast enam ülewal kanda ja wariseks kokku. Kui meie vaatame seda esimest nõudmist — 8-tunnilist tööpäewa — siis pean küll ütleva, et olen sirwinud kõiksuguseid põllumajanduslisi ajakirju, aga ei ole leidnud, et kusagil kultuurimaas 8-tunniline põllutööpäew maksew oleks. Isegi Põhja-Ameerikas, kus tehnilised abinõud nii wäga välja on arenenud, kus üks tööline tehnilise haridusega 500 wakamaad põldu wõib ära harida, isegi seal ei ole 8-tunniline tööpäew maksew. Ainult kusagil Lõuna-Ameerikas, kus päew nii palaw olla, et inimene rohkem ei jaksa tööd teha kui 8 tundi, ainult seal olla 8-tunniline tööpäew maksew.

Ei ole ka kusagil kultuuririikides walitsuse poolt seadusandliselt palka ette kirjutatud, et nii ja nii palju peab just tööliste palka maksma. Kui tahame palka kindlaks määrata, siis, wõib olla, kukume meie sarnasele seisukohale, et ükski tööline sellega ei teeni. Ja teisest küljest ei saa ometi põllumeest sundida rohkem palka maksma, kui ta sisse wõtab. Mina rääkisin ühe oma kihelkonna inimesega Torma pool ja seal räägiti imeasja, et üks peremees on 100.000 marka raha saanud piima eest ühelt piimaühisuselt. Kui meie nüüd sellest eelnõust näeme, et ühele töölistele tuleb 100.000 marka palka maksta, mina rehkendasin seda välja turuhindade järele. (L. Johanson (sd.): Teie wiskate mitu nulli juurde.) No nii palju ma ikka

rehkendada oskan. Ja kui siin talu sisetulek ühe ainsamale teenijale ära läheb, kust saab siis peremees ise? Räägiti, et tööliste palgad wäikesed olla ja isegi toitu saada tema normi järele. Ei usu, et ükski põllumees töölistele normi järele toitu annaks, sest siis ei saaks meie ühtegi töölist. Toit on laua peal, ja igaüks söögu niipalju, kui ta tahab, keegi ei tee selleks takistusi ja ei saagi takistusi teha, sest peremees, kes seda teeks, ei saaks omale teenijaid. Nii et toitluse poolt on meie töölistel kindlustatud ja asjata on rääkima tulla, et töölistel alatoitluse all kannatawad. Mis nüüd puutub sellesse, et segakommisjonis kokkulepet ei saadud, siis pean ütleva, et ei wõidudki kokkulepet saada, sest minu teades ei olnud seal ainustki, kes oleks põllutööline olnud ja loomulikult ei wõinud need härrad seal ka otsustada, kas ühed wõi teised palganormid suured wõi wäikesed on. Tõsiselt öeldud, rääkisid koguni teist juttu, ja nimelt, et sinna selleks kokku ei tulnudki, et teatawat kokkulepet saawutada, wõi kindlaid palkasid määrata, waid tuldi kokku poliitiliste tagamõtete pärast. Seda näitawad ka meile küsimused, mis seal üles wõeti, nagu poliitilistele kurjategijatele armuandmise ja kaitsepolitsei ärakaotamise küsimused. Minu arwates ei wõi käesolewa seadusega mitte välja minna ja ei tule sellest midagi välja, kui meie sarnase seaduse ellu surume, mis reaalelule ei wasta ja wastata ei wõigi, ning mida täita ei saada. Kui meie üleliigse seaduse ellu surume, siis oleks tagajärg see, et seadusi üldse ei austataks ega peetaks ja kuidas wõibki neid pidada, kui neid wõimatu täita on. Sellepärast peaksime oma seadusprojektidega ettevaatlikumad olema ja mitte üleliigseid seadusi ellu wiima, mis elule wõõrad ja ei tea, kus kirjutatud on.

Juhataja **A. Kerem**: Juhatusel on tulnud kirjalik ettepanek koosolekut lõpetada. (J. Piiskar (is.): Kelle poolt?) Rkl. Anderkopp'i poolt. Selle ettepaneku kohta sõnasoowijaid ei ole. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

• Koosolek lõpeb kell 9.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud: Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abiesimees **A. Kerem**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

Abisekretäär **J. Bergman**.